การประชุมวิชาการประจำปี 2538
มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
การมีส่วนร่วม

รายงานประกอบการประชุม เล่ม 3

ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : การศึกษาภาคใต้ตอนล่าง

ศิริรัตน์ ธานีรณานนท์
ดลมนรรจน์ บากา
ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์

9-10 ธันวาคม 2538
โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ จอมเทียน จังหวัดชลบุรี

สารบัญ

หน้า

บทสรุป iii

Summary v

ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : การศึกษาภาคใต้ตอนล่าง 1

1 วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา และกรอบความคิด 2

1.1 วัตถุประสงค์ 2

1.2 วิธีการศึกษา 2

1.3 กรอบความคิด 3

2 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน 4

3 ปัญหาหลักของชาวไทยมุสลิม 6

3.1 ปัญหาความยากจน 6

3.2 ปัญหาสังคม 7

3.3 ปัญหาจิตวิทยาความมั่นคง 8

3.4 ปัญหาการขาดเอกภาพในการดำเนินนโยบาย 9

4 เอกลักษณ์ของสังคมไทยมุสลิมและโอกาส 10

4.1 เครือข่ายมุสลิม (Muslim Network) 10

4.2 "โอกาส" ในสังคมมุสลิม 14

4.3 ปัจจัยสำคัญในการเพิ่มโอกาส 17

หน้า

5 ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย 20

5.1 ภาครัฐ 21

5.2 การศึกษา 22

5.3 การสาธารณสุข 23

5.4 เศรษฐกิจ 24

บรรณานุกรม 26

ภาคผนวก 30

ภาคผนวก ก 31

ภาคผนวก ข 37

ภาคผนวก ค 43

ภาคผนวก ง 49

บทสรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาข้อจำกัดอุปสรรคและโอกาสต่าง ๆ ในสังคมไทยมุสลิมที่เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนา เพื่อหาแนวทางและแนวนโยบายที่จะช่วยให้ชาวไทยมุสลิมมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเต็มศักยภาพ ในรูปแบบที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ขอบเขตของการศึกษาจำกัดอยู่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่างคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายภูมิหลัง และใช้วิธีการสังเกตุการณ์เข้าร่วมสัมมนา การประชุมระดมความคิด และเอกสารต่าง ๆ

การศึกษานี้ใช้กรอบความคิดของการแสวงหา "โอกาส" ที่มีอยู่ในสังคมของชาวไทยมุสลิม เพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ในกระบวนการพัฒนา ในอดีตเอกลักษณ์พิเศษของสังคมไทยมุสลิมมักถูกมองว่าเป็น "อุปสรรค" ซึ่งทำให้รัฐเข้าถึงได้ยาก และการมองเช่นนี้ทำให้เป็นการยากที่จะเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐกับประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนทัศนคติ โดยพยายามมองถึงโอกาสจากเอกลักษณ์พิเศษของสังคมชาวไทยมุสลิม ก็น่าที่จะสามารถสร้างแนวร่วมในกระบวนการพัฒนาให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน และนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นที่ยอมรับ และเป็นประโยชน์ต่อประชากรส่วนใหญ่ต่อไป

ปัญหาหนึ่งซึ่งเป็นสภาพที่เป็นมานาน คือการขาดความเข้าใจและความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity) ของฝ่ายภาครัฐต่อประชาชนชาวไทยมุสลิม และความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจของชาวไทยมุสลิมต่อนโยบายของภาครัฐ นโยบายและการบังคับการปฏิบัติต่าง ๆ จากภาครัฐบาลโดยขาดความละเอียดอ่อนทำให้เกิดความเข้าใจผิดและปิดกั้นการรับการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นไปอีก

เมื่อวิเคราะห์สังคมมุสลิมลึกลงไป เอกลักษณ์ที่เห็นเด่นชัดคือความใกล้ชิดของสังคมมุสลิม ผ่านเครือข่ายทางศาสนา โยงใยจากระดับหมู่บ้านถึงระดับนานาชาติ ความใฝ่รู้ ความเคร่งศาสนา ความมีคุณธรรมจริยธรรมของชาวมุสลิม ตลอดจนโครงสร้างสังคมที่มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ และระดับต่าง ๆ ในสังคมอย่างชัดเจน เป็นสิ่งซึ่งนำมาซึ่ง "โอกาส" ทางเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนา เครือข่ายของสังคมไทยมุสลิมสามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเครือข่ายของข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายในการวางแผน หรือเครือข่ายในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากศาสนาอิสลามมีข้อห้ามพึงปฏิบัติอยู่หลายด้าน กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของศาสนาอิสลามก็สามารถหาตลาดได้ ไม่ว่าจะในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง หรือในต่างประเทศ และสิ่งนี้ก็เป็นโอกาสอีกด้านหนึ่งที่เกิดมาจากเอกลักษณ์พิเศษของสังคมมุสลิมโดยแท้

จากการศึกษาเอกลักษณ์ของสังคมไทยมุสลิม รายงานนี้ได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาและแนวนโยบายไว้ 4 ด้าน คือ

1. ภาครัฐ: การอบรมข้าราชการให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมเข้มขึ้น ตลอดจนการสนับสนุนให้เรียนภาษามลายูกลาง การให้ขวัญกำลังใจเป็นพิเศษ การสนับสนุนให้ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่มาเป็นข้าราชการมากขึ้น โดยต้องพิจารณาถึงการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติหน้าที่ราชการได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม

2. การศึกษา: สนับสนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) มากขึ้น โดยเฉพาะการพิจารณาให้โรงเรียนเหล่านี้สามารถสอนหลักสูตรวิชาชีพได้เป็นกรณีพิเศษ การใช้การศึกษาทางไกลเพื่อเสริมการศึกษา และการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายมุสลิมในการสอนภาษาไทย

3. การสาธารณสุข: การใช้เครือข่ายมุสลิมในการแพร่กระจายความรู้ทางสาธารณสุข ใช้หลักการของศาสนาอิสลาม เช่น ความสะอาด เป็นเครื่องชี้นำในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ และใช้ชุมชนในการดูแลปัญหาทางสังคม เช่นปัญหายาเสพติด และปัญหาโรคเอดส์

4. เศรษฐกิจ: เสริมสร้างและเพิ่มโอกาสให้แก่ผู้ประกอบการไทยมุสลิมโดยศึกษาความเป็นไปได้ของการตั้งธนาคารแบบอิสลามอย่างจริงจัง และสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ในรูปแบบที่สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม สนับสนุนการเชื่อมอุตสาหกรรมไปสู่ครัวเรือน เป็นการกระจายงานให้กับชาวไทยมุสลิม (โดยเฉพาะสตรี) โดยไม่จำเป็นต้องออกมาทำงานในโรงงานนอกบ้าน ซึ่งชาวไทยมุสลิมจำนวนไม่น้อยยังคงอยากให้สตรีอยู่ที่บ้าน

Summary

Thai Muslims and Their Participation in the Socio-Economic Development Process: A Study of the Lower South

This study aims to analyze limitations which constrain the socio-economic participation of Thai Muslims in the Lower South of Thailand, and to recommend policies facilitating their fuller participation; policies that are consistent with and fully utilizes the unique socio-cultural characteristics of the Muslim society. The study focuses on the four provinces in the Lower South with a predominantly Muslim population; Pattani, Yala, Narathiwat and Satun. The study is qualitative, with data collected through interviews, brainstorming sessions with government officials, and with local Muslim leaders, and from secondary sources.

The rationale behind the study was to look at "opportunities" that are inherent in the unique socio-cultural characteristics of the local Muslim society, and to suggest using these opportunities to elicit greater socio-economic participation from Thai Muslims. In the past, these unique socio-cultural characteristics are often viewed by the public sector as "constraints" to successful development. The close knit nature of Muslim society, lack of Thai language skills, and strict adherence to Islam have been viewed as major hindrance to the successful development of the region. At the same time, lack of sensitivities to the beliefs and custom of Muslim society on the part of government officials have led to resentment among the Muslim population, who tend to view public sector development objectives as ways to weaken or even destroy their socio-cultural characteristics. This has inevitably led to mutual misunderstanding, and have made sustainable development difficult.

However, in studying the socio-cultural characteristics of the Muslim society, many opportunities can be seen, which can be used for development purposes. In particular, the social structure of the Muslim society resembles a close knit network through their religious practice, from the village level all the way to the international level. The Muslims are bonded together through the religious ritual of prayer, whether at musjids or elsewhere. Their way of life are interwoven with religion from the cradle all through to the grave. The close social network should be used as a key instrument to facilitate development. It can be used as an effective information network to promote two way flow of information between the public sector and the local communities. It can also be used to enhance local participation in

development planning processes, and it can also be used in the implementation of development projects at the grass root level. On another front, behavioral restrictions from Islamic precepts also generate opportunities. Products that adhere to Muslim production restrictions can find ready markets in the Lower South, as well as in Muslim societies abroad.

Through a study of the Muslim socio-cultural characteristics and past development constraints, a number of policy recommendations are put forward.

1. It is essential that government officials are given proper training on the Muslim socio-cultural beliefs, and problems behind past development failures. Learning of the local language should be widely encouraged. More Muslims should also be encouraged to become government officials. However, certain rules and regulations pertaining to behaviors of government officials may need to be modified to accommodate adherence to strict Muslim beliefs as a special case, such as dress codes, and involvement in official rituals, which are often based on Buddhism.

2. More support should be given to education through religious schools (Tadika and Pondok schools). This will ensure that education contents are consistent with Muslim beliefs. Consideration should also be given to allow vocational education courses in Pondok schools as special cases. Presently, the Ministry of Education is awaiting an evaluation of the outcome of teaching the vocational curriculum in academic stream schools, but clearly the case of the Pondok school should be regarded as special.

3. The Muslim network should be used more as an information network to disseminate appropriate health information and practice. Recently started projects to train members of musjid committees so that each one can train more individuals, and these individuals can in turn train others should be fully supported. Further, the Muslim community can be used to play active roles in preventing and controlling the spread of aids and drug addictions, especially the Muslim leaders can guide the community and help change values which affects health.

4. As a way to encourage the development of Muslim entrepreneurs, serious feasibility study of the setting up of Islamic banks should be carried out. The public sector should also support and encourage Islamic cooperatives savings and loan schemes, which are presently operating successfully in the area. Promotion of Muslim entrepreneurs will lead to more economic activities in the region that do not operate contrary to Muslim principles. This will help to make work outside the home, especially for women, less objectionable. However, for many Muslims who still regard women's role as being in the home, the public sector should widely encourage and support projects to bring manufacturing activities to the home through some kind of Putting-Out systems.

ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : การศึกษาภาคใต้ตอนล่าง

คาบสมุทรมลายูเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ ชวาและมลายู มาตั้งแต่ก่อนศตวรรษที่ 13 ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามามีบทบาทในคาบสมุทรมลายู การผสมผสานกันทางวัฒนธรรมซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากกิจกรรมการค้าขายทางทะเลและการประมง ได้ปรากฏให้เห็นในการใช้ภาษา การแต่งกาย ประเพณีการกินอยู่ ลักษณะของบ้านเรือน และอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าการถ่ายเทสู่หากันของวัฒนธรรมมีต่อเนื่องกันมาอย่างกว้างขวาง และเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามีอิทธิพลในศตวรรษที่ 13 วัฒนธรรมอันใดขัดกับหลักศาสนาอิสลามก็จะถูกตัดออกไป แต่โดยส่วนลึกแล้วยังสะท้อนให้เห็นร่องรอยของวัฒนธรรมส่วนเหล่านั้นอยู่ การนำทรัพยากรด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นวัฒนธรรมร่วมและที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนามาเป็นเครื่องเสริมสร้างความมีสำนึกผูกพันระหว่างผู้คนในแถบนี้ที่ต่างเชื้อชาติต่างศาสนากัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน น่าจะก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญยิ่งขึ้น (สารานุกรมภาคใต้ 2529)

การศึกษานี้เน้นศึกษา 4 จังหวัดในภาคใต้ตอนล่างของประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูล) จากจำนวนประชากรประมาณ 1.77 ล้านคนใน 4 จังหวัดนี้มีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 1.32 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 74.4 สัดส่วนของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับเนื่องจากอัตราการเกิดของชาวไทยมุสลิมมักจะสูงกว่าประชากรไทยพุทธ และสูงกว่าอัตราเกิดเฉลี่ยของประเทศ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยมุสลิมยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ซึ่งในระยะปานกลางและระยะยาวมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มความสมดุลระหว่างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ตอนล่างกับการมีส่วนร่วมของประชากรส่วนใหญ่ในภาคนี้ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาภาคใต้ตอนล่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งทางด้านความมั่นคงด้วย

บทความนี้เป็นบทความที่พัฒนามาจากงานวิจัยที่ได้ดำเนินการมาเป็นเวลาปีกว่า ได้มีการเสนอผลงานในเบื้องต้นไปแล้วบางส่วน (ศิริรัตน์ ธานีรณานนท์ 2537) ต่อมาได้มีการดำเนินการวิจัยเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม และมีการจัดประชุมระดมความคิดสองครั้ง ครั้งแรกในหมู่ข้าราชการในพื้นที่ซึ่งมีโครงการพัฒนาชาวไทยมุสลิม เพื่อดูปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการพัฒนาชาวไทยมุสลิม ครั้งที่สองเป็นการประชุมร่วมกับผู้แทนชาวไทยมุสลิมในกลุ่มอาชีพและภูมิหลังที่หลากหลาย เพื่อแสวงหารูปแบบนโยบายการพัฒนาชาวไทยมุสลิม โดยการมองจากมุมมองและความต้องการของชาวไทยมุสลิมเอง ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้จะเป็นประโยชน์ และนำมาซึ่งผลกระทบในทางบวกทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่อที่จะนำชาวไทยมุสลิมเข้าสู่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเต็มศักยภาพ และในแนวทางที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม และเป็นการจุดประกายกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เกิดความคิด ความพยายาม ความสำเร็จ ที่จะช่วยเหลือชาวไทยมุสลิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

1 วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา และกรอบความคิด

1.1 วัตถุประสงค์

การศึกษาจะครอบคลุมพื้นที่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่างที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูล) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ศึกษาข้อจำกัด อุปสรรคและปัญหาในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่าง
- ศึกษาโอกาสต่าง ๆ ในสังคมไทยมุสลิม และเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยมุสลิมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา
- เสนอแนะนโยบายที่เป็นรูปธรรม เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่าง ที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม

1.2 วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ อายุ เพศ อาชีพ และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ประมาณ 70 คนคือ

- ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้ประกอบการ เจ้าของกิจการ และนักธุรกิจ
- นักการเมือง นักวิชาการ ครู และข้าราชการ (ตั้งแต่ระดับอธิบดีลงมา)
- ผู้ใช้แรงงานในอาชีพต่าง ๆ

รวมทั้งใช้วิธีสังเกตการณ์ (Participant Observation) เข้าร่วมสัมมนาฟังความคิดเห็น การประชุมระดมความคิด และใช้ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

1.3 กรอบความคิด

ถึงแม้ว่าชาวไทยมุสลิมจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ในภาคใต้ตอนล่าง แต่การมีส่วนร่วมในการชี้ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคใต้ตอนล่างยังค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอำนาจทางเศรษฐกิจตกอยู่กับผู้ประกอบการไทยเชื้อสายจีนที่ได้ฝังรากอยู่ในเมืองต่าง ๆ ของจังหวัดภาคใต้ตอนล่างมาเป็นเวลานานเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ประกอบการที่เป็นชาวไทยมุสลิมน้อยมาก และการลงทุนทางด้านต่าง ๆ ยังไม่เอื้ออำนวยให้ชาวไทยมุสลิมได้ประโยชน์อย่างเต็มที่มากนัก

ในการพัฒนาที่ผ่านมา รัฐยังไม่สามารถดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่จะสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ ยังมีการขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันอยู่มาก ในอดีตรัฐมักจะมองว่าสังคมของชาวไทยมุสลิมเป็นสังคมปิด อยู่ในกรอบของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ส่วนใหญ่ขาดความรู้ภาษาไทยที่จะติดต่อสื่อสารได้กับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ยากต่อการเข้าถึงและเป็นอุปสรรคในการรับแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทางด้านต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามชาวไทยมุสลิมมักจะมองความต้องการของภาครัฐด้วยความระแวง เพราะมองว่าแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ ที่มาจากทางภาครัฐ และจากนักธุรกิจท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่ไม่ใช่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นส่วนบ่อนทำลายเอกลักษณ์ทางศาสนาและสังคมของชาวไทยมุสลิม จนบ่อยครั้งมองว่า "การพัฒนา" คือการ "ทำลาย"

การขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันเช่นนี้ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคใต้ตอนล่างอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นได้ยาก และเป็นบ่อเกิดของปัญหาความมั่นคงที่ยังมีอยู่ทุกวันนี้ ในสถานการณ์เช่นนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องพยายามหันหน้าเข้าหากัน ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และปรับเปลี่ยนทัศนคติเสียใหม่ การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องอยู่บนรากฐานของเอกลักษณ์ทางศิลปะวัฒนธรรม สังคม และศาสนา ของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และในทุกสังคม รวมทั้งสังคมไทยมุสลิม มีปัจจัยที่เป็น "โอกาส" สำหรับการพัฒนาอยู่มากมาย ถ้าโอกาสเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาโดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ก็น่าจะช่วยสร้างแนวร่วมใหม่ ระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ และนำไปสู่กระบวนการพัฒนาที่มีพลังและยั่งยืนต่อไปในอนาคตได้

การศึกษานี้เน้นประเด็นการมองและการใช้ "โอกาส" ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่าง เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา แทนการมองเห็นแต่ "อุปสรรค" ซึ่งกีดกั้นการพัฒนา โดยเฉพาะเน้นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของสังคมไทยมุสลิม เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคใต้ตอนล่างอย่างเต็มศักยภาพและอย่างยั่งยืน

2 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน

เป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีความพยายามที่จะเสนอความเป็นไทย และผสมผสานชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่างเข้าในระบบของสังคมไทย อย่างที่เราเรียกว่า นโยบายรวมไทยหนึ่งเดียว (One-Thai Policy) ซึ่งในความพยายามนี้ เนื่องจากทางภาคใต้ตอนล่างมีการต่อต้าน การเดินขบวน ขบวนการแบ่งแยกดินแดน ตลอดจนการก่อวินาศกรรมอยู่บ่อยครั้ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านเคยทรงเน้นนโยบายที่ว่า ข้าราชการที่จะลงมาปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างอันห่างไกลจากกรุงเทพมหานครนี้ จะต้องเป็นผู้มีความเสียสละ มีความสามารถสูง และมีความจริงใจต่อหน้าที่ รวมทั้งต้องมีความละเอียดอ่อน ระมัดระวังเป็นพิเศษที่จะมิให้กระทบกระเทือนสัมพันธภาพของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม (พรรณงาม เง่าธรรมสาร 2537)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ทราบกันและมีการศึกษาวิจัยหลายชิ้นในอดีต ที่แสดงให้เห็นว่าความพยายามของรัฐที่จะใช้นโยบายรวมไทยหนึ่งเดียว ประสบความล้มเหลวมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการไทยมักจะถูกกล่าวหาว่า ปราศจากความละเอียดอ่อนและความเข้าใจในวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม และมีเจตคติที่ผิด ๆ ต่อชาวไทยมุสลิม รวมทั้งมีการดูถูกเหยียดหยาม เข้าใจผิดชาวไทยมุสลิมให้เห็นเด่นชัดอยู่ทั่วไป โดยไม่ได้ตั้งใจ และปราศจากความละเอียดอ่อนต่อปัญหาชนกลุ่มน้อย (ดู Ladd Thomas 1974, 1982. โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ 2529) ข้าราชการไทยกลับกลายเป็นผู้สร้างปัญหา และก่อชนวนความร้าวฉาน ตลอดจนมีส่วนช่วยในการสร้างความล้มเหลวให้กับรัฐบาลในการที่จะพัฒนาสังคมชาวไทยมุสลิม นอกจากนี้ยังทำให้ขบวนการแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้มีข้อกล่าวอ้างที่จะนำมาโจมตีรัฐบาลได้มากยิ่งขึ้นไปอีก แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลที่ผ่านมาได้มีนโยบายที่จะให้ความสำคัญกับความต้องการของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่างมากขึ้นก็ตาม โดยที่นโยบายสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม ได้ถูกทดแทนด้วยนโยบายที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ความขัดแย้ง ความไม่พอใจ ก็ยังคงอยู่ นโยบายต่าง ๆ และความพยายามต่าง ๆ เช่นโครงการสนับสนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ชื่อเดิมปอเนาะ) ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร (เหมินทร์ 1977, Thomas 1982) สาเหตุของการล้มเหลวส่วนหนึ่งก็คือ ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาครัฐได้ใช้กลยุทธ์ที่พยายามทำให้ค่านิยมทางสังคมและสถาบันวัฒนธรรมของมุสลิมอ่อนแอลง ซึ่งสถาบันและค่านิยมทางสังคมเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านการ

แทรกแซงของรัฐในสังคมมุสลิม ดังนั้นยิ่งรัฐบาลพยายามจะกลืนสังคมมุสลิมมากเท่าใด ชาวไทยมุสลิมเองก็รู้สึกไม่มั่นคงเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของตนและค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์และเปลี่ยนแปลงไม่ได้มากเท่านั้น (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 1985 หน้า 168) ความไม่พอใจและความหวาดระแวงที่เกิดขึ้นในหมู่ชนไทยมุสลิมต่อภาครัฐ มีโอกาสที่จะคงอยู่ต่อไป เนื่องจากการขาดจำนวนข้าราชการชาวไทยมุสลิมในองค์การบริหารต่าง ๆ ของภาครัฐ รวมไปถึงจำนวนครูมุสลิมซึ่งมีจำนวนน้อย ในระบบโรงเรียนต่าง ๆ ของรัฐ ปัญญาชนชาวมุสลิมได้เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นสำหรับผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งข้อเรียกร้องกลับถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะแยกตัวเป็นรัฐอิสระ (Handley, 1990 หน้า 22-5)

โดยทั่วไป ความห่างกัน ความไม่เข้าใจกัน ระหว่างประชาชนชาวไทยมุสลิมและข้าราชการ ยังมีพบเห็นอยู่ทั่วไป แม้กระทั่งในหมู่นักวิชาการมหาวิทยาลัยเอง คำพูดที่ได้ยินทั่วไปคือ "มุสลิมขี้เกียจ" "เข้าถึงยาก" "พูดภาษาไทยไม่ได้" "สังคมมุสลิมเคร่งศาสนาและเป็นสังคมปิด" คำ ๆ หนึ่งซึ่งเป็นคำนิยมใช้เรียกชาวไทยมุสลิมในหมู่ชาวไทยและหมู่ข้าราชการซึ่งสะท้อนถึงทัศนคติที่มีต่อชาวไทยมุสลิมได้อย่างดี คือคำว่า "แขก" ซึ่งเป็นคำที่ชาวไทยมุสลิมเองมิได้ชื่นชอบ และแสดงความไม่พอใจทุกครั้งที่ได้ยิน คำ ๆ เดียวนี้สะท้อนให้เห็นความไม่เข้าใจ ความไม่ไว้วางใจ ความดูถูกเหยียดหยามในหมู่ชนสองกลุ่มนี้เป็นอย่างดี (Arong Suthasasna in Muslims of Thailand 1989; โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ 2530) ซึ่งเดิมคำว่า "แขก" นี้เริ่มใช้เรียกชนชาวมุสลิม ที่ไม่ใช่เชื้อชาติไทย โดยมีความหมายที่เป็นกลาง แต่ต่อมาในสมัยจอมพลป. พิบูลสงครามคำว่า "แขก" เริ่มมีความหมายไปในทางลบมากขึ้น และทั้ง ๆ ที่เป็นที่รู้กันว่าคำนี้สร้างความไม่พอใจให้แก่ชนชาวไทยมุสลิม ก็ยังเป็นคำพูดที่ใช้ติดปากกันแพร่หลายในหมู่ชาวไทยพุทธ เมื่อพูดถึงชาวไทยมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ตอนล่างของไทย ซึ่งรวมไปถึงในหมู่ข้าราชการด้วย (Suthasasna อ้างแล้วหน้า 104) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน คำว่า "แขก" ถูกแทนด้วยคำว่า "มุสลิม" และมีผู้ใช้น้อยลงมากกว่าในอดีต โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่แทบจะไม่ได้ยินคำว่า "แขก" เลย ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นเจตคติที่แปรเปลี่ยนไป

ความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า Cultural Sensitivity นี้เป็นสิ่งที่ดูจะขาดไปในบรรดาพวกข้าราชการหรือนโยบายที่รัฐพึงมีต่อชาวไทยมุสลิม และเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาสังคมไทยมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการหรือกลุ่มอื่นใดก็ตาม จำเป็นต้องมีความตระหนักและได้ศึกษาความรู้ต่าง ๆ ในส่วนที่เป็นสิ่งพึงละเว้น หรือข้อกำหนดปฏิบัติที่แตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะให้การพัฒนานั้นเป็นไปในทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ รวมทั้งได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชาวไทยมุสลิมอย่างเต็มศักยภาพ ในอดีตตัวอย่างของความไม่ละเอียดอ่อนในทางวัฒนธรรมมีเห็นได้ชัด เช่น การบังคับให้เคารพพระพุทธรูปในโรงเรียนซึ่งมีนักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การบังคับหลักสูตรศีลธรรมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การสอนให้รำไทยในโรงเรียนอนุบาลของชาวมุสลิม การบังคับให้ชาว

มุสลิมแต่งกายชุดขาวเครื่องแบบข้าราชการ ซึ่งหมายความถึงการไม่สามารถคลุมผมได้ตามแบบการแต่งกายปกติของสตรีชาวมุสลิม การให้ถอดผ้าคลุมผมออกเวลาถ่ายรูปเพื่อทำหนังสือเดินทาง เป็นต้น

ดร.โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ นักวิชาการและราษฎรอาวุโสของสังคมไทยมุสลิมภาคใต้ ได้กล่าวไว้ว่า ในการจะเข้าใจวัฒนธรรมของสังคมมุสลิมนั้น จะต้องยอมรับความแตกต่างของมุสลิมและชนชาติอื่นในหกเรื่อง คือ 1. ความเชื่อ (คือเชื่อในพระเจ้าจะไปถวายบังคมอะไรต่าง ๆ ไม่ได้) 2. อาหารการกิน 3. ค่านิยม 4. การแต่งกาย 5. ภาษาพูด 6. ระบบชีวิต เช่นต้องละหมาด ถือศีลอด 1 เดือน ซึ่งถ้ายอมรับในข้อแตกต่างเหล่านี้แล้ว ก็จะทำให้มีความเข้าใจและสามารถจะพัฒนาทำประโยชน์อะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้ (จากการประชุมระดมความคิดครั้งที่ 2 2538)

สำหรับการขาดซึ่งความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมนี้ เป็นที่ยอมรับในหมู่ข้าราชการเอง ในการประชุมระดมความคิดครั้งที่หนึ่ง ข้าราชการเห็นพ้องต้องกันว่า ในการส่งข้าราชการลงมาปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคใต้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสม ต้องมีการอบรมทำความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมเสียก่อน และที่สำคัญอย่างยิ่งคือต้องมีความจริงใจ มีความเสียสละในการปฏิบัติหน้าที่ นโยบายของรัฐและการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างนี้จึงจะประสบผลสำเร็จ (ตรงกับคำกล่าวของนายวิสุทธิ์ สิงห์ขจรวรกุล ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2537 ในการประชุมนโยบายเรื่องความมั่นคงในภาคใต้ ต่อหน้า ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ขณะนั้น) ทำให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธาและคล้อยตามที่จะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาอย่างเต็มใจ

3 ปัญหาหลักของชาวไทยมุสลิม

จากการสัมภาษณ์และประมวลจากเอกสารรายงานต่าง ๆ พอจะสรุปประเด็นปัญหาที่เป็นปัญหาหลักและสมควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ดังต่อไปนี้ (ดูภาคผนวก ก. ซึ่งแสดงข้อมูลบางส่วนของสภาพสังคมและเศรษฐกิจของภาคใต้ตอนล่าง)

3.1 ปัญหาความยากจน

เป็นที่เห็นเด่นชัดจากข้อมูลและสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ปรากฏอยู่ในรายงานและการศึกษาต่าง ๆ ในประเทศไทยว่า ชาวไทยมุสลิมมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าชาวไทยพุทธโดยเฉลี่ย จากรายได้เฉลี่ยต่อหัว จะพบว่าแม้ประชาชนใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่างจะมีรายได้สูงกว่าในจังหวัดพัทลุง ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุดในภาคใต้ รายได้ต่อหัวของประชาชนใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่างก็ยังต่ำกว่ารายได้ภาพรวมของภาคใต้ เหตุผลประการหนึ่งคือ ประชาชนส่วนใหญ่ (80%) มีอาชีพเกษตรกรรมและประมง นอกจากนี้ระดับการศึกษาก็ยังอยู่ในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลสะท้อนต่อการ

เข้าสู่ตลาดแรงงาน การเลือกประกอบอาชีพต่าง ๆ และรายได้ สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง มีระดับการศึกษาต่ำ คือ การเข้าสู่การศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับ

จากรายงานทำเนียบธุรกิจของจังหวัดยะลา ปัตตานี และสตูล ปี 2536 พบว่ามีชาวไทยมุสลิมที่เป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็ก (เงินทุนหนึ่งแสนถึงหนึ่งล้านบาท) และขนาดกลาง (เงินทุนหนึ่งล้านบาทขึ้นไป) เพียงประมาณ 10% ของเจ้าของกิจการทั้งหมดในแต่ละจังหวัดเท่านั้น (ถึงแม้ว่าชาวไทยมุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่) ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ประกอบกิจการเกี่ยวกับการก่อสร้าง การแปรรูปไม้ การขนส่ง และการประมง ในภาคใต้ตอนล่างชาวไทยเชื้อสายจีนจะเป็นเจ้าของกิจการต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่มาเป็นเวลานานแล้ว การศึกษาของ ภูวดล ทรงประเสริฐ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและการมีสายสัมพันธ์อันแนบแน่นของตระกูลชาวจีนต่าง ๆ ที่ทำการลงทุนในกิจการค้าในจังหวัดภาคใต้ของไทย แม้แต่จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นอาณาจักรเก่าแก่ของวัฒนธรรมอิสลาม ก็ยังมีตระกูลเก่าแก่เชื้อสายจีนเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในกิจการยางหรือการประมง (ภูวดล ทรงประเสริฐ 1993) ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังมานานแล้ว รัฐบาลได้ทุ่มเทโครงการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ประชาชนอยู่ในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (ดูภาคผนวก ข.) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าโครงการเหล่านี้มีผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง แต่ยังมีระยะทางยาวไกลที่จะต้องบรรลุถึงเป้าหมายอีกมาก

3.2 ปัญหาสังคม

สำหรับปัญหาสังคมจะแบ่งเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ ที่สำคัญสำหรับการพิจารณาในรายงานนี้คือ ปัญหาภาวะเจริญพันธุ์สูง และปัญหายาเสพติด

3.2.1 ปัญหาภาวะเจริญพันธุ์

เป็นที่ทราบกันดีว่าภาวะเจริญพันธุ์ของภาคใต้โดยเฉลี่ยสูงกว่าภาคอื่น (ดู สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2538) สิ่งสำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนี้คือ ภาวะเจริญพันธุ์ของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมสูงกว่าชาวไทยพุทธ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้อัตราในภาพรวมสูงกว่าอัตราในภาคอื่น การมีจำนวนบุตรมากของชาวไทยมุสลิมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อและมีสาเหตุมาจากความยากจน และการคุมกำเนิดซึ่งเป็นวิธีที่ใช้แพร่หลายในประเทศไทยเป็นการขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งในการนำวิธีการคุมกำเนิดหรือการลดจำนวนบุตรลงนั้น ผู้นำวิธีเหล่านี้เข้าไปในหมู่ประชากรมุสลิมพบว่า คำพูดและวิธีการที่จะให้บรรลุเป้าหมายต้องมีการปรับเปลี่ยนคือ จะต้องใช้คำว่า "การเว้นช่วงห่างการมีบุตร" แทนคำว่า "การคุมกำเนิด" จึงจะสามารถชักจูงให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายเปิดใจรับการวางแผนครอบครัวได้ จากการสัมภาษณ์ครูชาวไทยพุทธผู้หนึ่งในจังหวัดนราธิวาส ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า "ถ้าแก้ปัญหาลูกมากได้ อย่างอื่น ๆ ก็จะตามมา เพราะเด็กจะได้รับการศึกษาดีขึ้น พ่อแม่มีเวลาทำมาหากินมาก

ขึ้น ปัญหาว่างงานและยาเสพติดจะหมดไปเอง" อย่างไรก็ดี การวางแผนครอบครัวในหมู่ชาวไทยมุสลิมนับว่าเป็นความพยายามของกระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ประสบผลสำเร็จระดับหนึ่ง แต่การมองปัญหาระดับภาวะเจริญพันธุ์ที่สูงนี้ จำเป็นต้องมองโยงใยถึงความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นที่สำคัญที่มีอิทธพลในการช่วยลดระดับภาวะเจริญพันธุ์ เช่น วิถีทางดำรงชีพ การเป็นอุตสาหกรรมและการเป็นเมือง การศึกษา สถานภาพสตรี เป็นต้น

ปัจจุบันนี้ได้มีการนำโครงการต่าง ๆ เข้ามาช่วยยกระดับสถานภาพและบทบาทสตรี เช่น โครงการอบรมผู้นำสตรีเยาวชนชาวมุสลิม เป็นต้น การศึกษาภาวะเจริญพันธุ์ในสังคมที่ประสบผลสำเร็จในการลดภาวะเจริญพันธุ์พบว่า สถานภาพของสตรีมีส่วนสำคัญในการลดอัตราภาวะเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะในสังคมที่สตรีมีอำนาจในการตัดสินใจ เช่น สังคมไทย (Knodel, Chamratrithirong and Debavalya 1987)

3.2.2 <u>ปัญหายาเสพติด</u>

ในปัจจุบันการศึกษาวิจัยและข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขชี้ให้เห็นว่า มีประชากรชาวไทยมุสลิมเป็นจำนวนมากที่ติดยาเสพติดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สิ่งที่น่าวิตกกังวลคือผู้ติดยาเสพติดเหล่านี้เป็นวัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหมายถึงการสูญเสียทรัพยกรมนุษย์อันมีค่ามหาศาล การสูญเสียกำลังแรงงานก่อนวัยอันควร และตามมาซึ่งผลกระทบทางสังคมและการเมือง สาเหตุหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสืบเนื่องมาจากปัญหาแรกของอัตราเจริญพันธุ์สูงคือการมีบุตรมากและโอกาสการว่างงานมีสูง นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์ มีผู้ให้ความเห็นว่าการด้อยการศึกษา อิทธิพลของสื่อมวลชน และระบบการค้ายาเสพติดในท้องที่เป็นสาเหตุกระตุ้นให้วัยรุ่นติดยามากขึ้น การค้ายาเสพติดจะเป็นลักษณะแบบขายตรง (Direct Sale) และมีผลตอบแทนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแพร่กระจายยาเสพติดเกิดขึ้นในหมู่วัยรุ่นของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นและในหมู่บ้าน ทำให้การกระจายการติดยาเป็นไปอย่างรวดเร็วและป้องกันได้ยาก ปัญหานี้เป็นปัญหาหนึ่งซึ่งชาวมุสลิมมองเห็นผลกระทบทางลบของความทันสมัยต่อสังคมที่เคยมีความสงบสุขมาก่อน

3.3 ปัญหาจิตวิทยาความมั่นคง

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรืออีกนัยหนึ่งความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในการพัฒนาจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนให้ความสำคัญอันดับหนึ่งก่อนจะพูดถึงประเด็นอื่นใด แม้แต่ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นเองถ้าไม่ได้อยู่ในตัวเมืองแล้วก็ยังมีความรู้สึกเกรงกลัวต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนและครอบครัว อย่างไรก็ตาม การรักษาความมั่นคง ความสงบและปลอดภัยได้รับความสนใจและความสำคัญจากรัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องมานานแล้ว ซึ่งดูได้จากนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้ให้ความสำคัญและกำหนดนโยบายขึ้นเป็นพิเศษมาตั้งแต่ปี 2521 การดำเนินการที่สำคัญในปี 2524 คือ การจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบในระดับพื้นที่ภายใต้ของแม่ทัพภาคที่ 4 เป็น 2 ส่วนคือ

1. ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ที่จังหวัดยะลา

2. กองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหารที่ 43 (พตท.43) รับผิดชอบการใช้กำลังการปราบปรามทุกรูปแบบ

ในปี 2530 มีการประเมินผลการดำเนินการ และผลที่ได้นำมาเสนอแนะนโยบายปี 2531-2535 โดยเน้นความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาด้านสังคมจิตวิทยาและการเมืองการปกครอง โดยการยอมรับความแตกต่าง มีความจริงใจ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับผู้นำศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาควบคู่ไปกับการพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้เข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น สำหรับในด้านการรักษาความสงบใช้งานการเมืองนำหน้าการทหารในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย (เอกสารแจกในการสัมมนา นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5 สิงหาคม 2537) สำหรับนโยบายความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2537 ถึง 2541 นั้น ได้เน้นให้เศรษฐกิจนำการเมือง เน้นในการมองการแก้ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ตอนล่างเป็นกรณีพิเศษ มีเอกลักษณ์ ซึ่งจะนำรูปแบบการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาในจุดอื่นมาใช้ไม่ได้

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง คือ ความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจ (Mistrust) ระหว่างผู้ปกครอง (ภาครัฐ) และผู้ถูกปกครอง (ประชาชนชาวไทยมุสลิมในพื้นที่) ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ฝังลึกมานาน โดยเฉพาะเมื่อฝ่ายปกครองนำนโยบายบางอย่างที่ทำให้เกิดผลลบต่อสังคมไทยมุสลิมมาใช้ เช่น ให้เปลี่ยนชื่อเป็นชื่อไทย เปลี่ยนชื่อสถานที่เป็นภาษาไทย โดยเฉพาะชื่อสถานที่ในหมู่บ้านใหม่ ๆ มักเปลี่ยนเป็นภาษาไทย ความหวาดระแวงก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น หรือการเน้นสอนภาษาไทยเป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ งานวิจัยของสุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2531 : 168) พบว่า "รากฐานปัญหาที่สำคัญของชุมชนมุสลิมภาคใต้ ก็คือ ความหวาดหวั่นของชาวไทยมุสลิมในการสูญเสียความบริสุทธิ์ของศาสนาอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมุสลิม ไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง นโยบายการศึกษา การพัฒนาเป็นต้น ความหวาดหวั่นดังกล่าวจึงทำให้ชาวไทยมุสลิมเกิดกระบวนการในการป้องกันตนเอง ซึ่งอาจมีผลทำให้ด้อยโอกาสต่อการพัฒนา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมือง"

3.4 ปัญหาการขาดเอกภาพในการดำเนินนโยบาย

ในการวางนโยบายการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีการดำเนินงานใน 2 ส่วนคือ 1. การกำหนดแผนแม่บทในการดำเนินงานในพื้นที่เพื่อเป็นกรอบการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ และ 2. การประสานแนวความคิดและความเข้าใจในระดับผู้บริหารของหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ให้มีแนวทางดำเนินงานที่ประสานสอดคล้องกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การสร้างเอกภาพในแนวความคิดและการปฏิบัติยังไม่กว้างขวางทั่วถึงในระดับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ และการปฏิบัติตามแผนงานและโครงการที่กำหนดไว้ ยังไม่มีเอกภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานเท่าที่ควร และขาดการเชื่อมโยงความเข้าใจระหว่าง

หน่วยปฏิบัติในพื้นที่กับหน่วยงานในส่วนกลางให้เกิดการสนับสนุนการปฏิบัติ (รายงานประจำปีศอ.บต. 2537: 9; การประชุมระดมความคิดครั้งที่ 1 2538) ความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้การใช้งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการในแผนปฏิบัติงานสิ้นเปลืองมาก และมีความจำเป็นที่นโยบายในระดับนามธรรมต้องให้ข้าราชการระดับล่างเป็นผู้เชื่อมโยงลงสู่ผลการปฏิบัติระดับพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมจึงจะช่วยให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จได้ (อาคม ใจแก้ว 2533 : ข) ดังที่ บุญญรักษ์ นิงสานนท์ (2523 : 8 - 19) กล่าวไว้ถึงสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จสรุปได้ว่า "เป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาชนบทค่อนข้างสับสน ทั้งนี้เกิดจากผู้วางนโยบายไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมชนบทดีพอ รวมถึงไม่มีมาตรการที่แน่นอน อีกทั้งองค์กรในการพัฒนามีความซ้ำซ้อนกันและไม่มีการประสานงาน ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองงบประมาณมาก (ตัดความจาก พรเพ็ญ สุวรรณเดชา 2536 : 103) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการขาดเอกภาพในการดำเนินนโยบายนี้ คือนโยบายการปรับปรุงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีหน่วยงานหลายหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ จนทำให้เกิดความซ้ำซ้อนล่าช้าและขาดเอกภาพในการตัดสินใจ (การประชุมระดมความคิดครั้งที่ 1 2538)

4 เอกลักษณ์ของสังคมไทยมุสลิมและโอกาส

4.1 เครือข่ายมุสลิม (Muslim Network)

สำหรับในตอนต่อไปนี้ เป็นการอธิบายให้เห็นภาพของสังคมไทยมุสลิม และเอกลักษณ์ของสังคมไทยมุสลิม ซึ่งเป็นปัจจัยที่สามารถเอื้ออำนวยแก่การพัฒนา

ประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างเป็นคนในพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม หลักฐานทางมนุษยวิทยายังอ้างว่ามนุษย์ในเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งคนในภาคใต้ของจีนเป็นคนเผ่าเดียวกันด้วย ศาสนาที่เข้ามาในพื้นที่ได้แก่ ศาสนาพุทธซึ่งเข้ามาก่อนศตวรรษที่สิบสาม ศาสนาอิสลามเข้ามาประมาณศตวรรษที่สิบสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้เคยเป็นศูนย์เผยแพร่ศาสนาอิสลามในเอเชียอาคเนย์นับร้อยปี มีสถานศึกษาศาสนาอิสลามที่เรียกว่า "ปอเนาะ" แบบเมืองตักศิลา มีผู้เรียบเรียงตำราทางศาสนาอิสลามด้วยภาษามลายูและภาษาอาหรับเผยแพร่ไปหลายประเทศ และในหลายจังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย มีการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้รู้ มีผู้ปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดมาก เป็นผลให้สภาพหมู่บ้านไทยมุสลิมมีจริยธรรมคุณธรรมทางศาสนาสูง ปลอดจากอบายมุขเหล้า อบายมุขการพนัน ความดีเหล่านี้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองอย่างมาก แต่มักจะถูกมองข้ามจากผู้บริหารบ้านเมืองและข้าราชการ (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ 2530 : 191)

สภาพทั่วไปของภาคใต้ตอนล่างยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยอีกมากมาย ประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตร และประมง การเป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ยังอยู่ในมือประชาชน ยังไม่เป็นของนายทุน หรือของบริษัทห้างร้านใหญ่ ๆ นอกจากนั้น ประชาชนมีการย้ายถิ่นน้อย เมื่อเทียบกับประชากรในภาคอื่น และเทียบกับประชากรชาวไทยพุทธ (Guest and Uden 1994) โครงสร้างของสังคมเอื้อต่อการเรียนรู้และการได้ข้อมูลข่าวสารเร็ว ประชาชนมีการเคลื่อนไหวในกลุ่มสูง (High Mobility) มีการเดินทางพบปะกันตามร้านกาแฟระหว่างหมู่บ้าน พบปะที่มัสยิดในการประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์ ไปมาหาสู่ระหว่างตำบลอำเภอในงานกินเหนียว เดินทางระหว่างจังหวัดเพื่อธุรกิจต่าง ๆ มีรถเครื่อง รถกระบะเป็นพาหนะส่วนตัว เดินทางระหว่างประเทศไปประเทศเพื่อนบ้าน และเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดิอาระเบียทุกปี ปีละหลายพันคน มีโอกาสพบปะอยู่ร่วมกับมุสลิมทั่วโลก ทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่ดีและกว้างขวาง ได้ข้อมูลข่าวสาร มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน โดยที่สามารถใช้ภาษานี้ติดต่อกับเพื่อนบ้านในเขตชายแดนมาเลเซีย และมุสลิมในประเทศอินโดนีเซียได้ ซึ่ง ดร.โมหัมมัด ได้กล่าวว่า เป็น "สภาพ" ไม่ใช่ "ปัญหา" นั่นคือ ควรจะได้รับการมองจากรัฐในทางบวกคือ การพูดและรู้ได้มากกว่าหนึ่งภาษาดีกว่ารู้ภาษาเดียว (และไม่ควรมองว่า การพูดภาษาไทยไม่ได้หรือไม่ชัด เป็นการคุกคามความมั่นคงของชาติ) (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ 2530 : 196 - 197)

ชาวไทยมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามต้องยึดหลักการของศาสนาอิสลามในการดำรงชีวิตประจำวัน นั่นคือ ชาวไทยมุสลิมผูกพันอยู่กับศาสนาตั้งแต่เปลจนถึงหลุมฝังศพ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2524) จะมีความแตกต่างกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่นในด้านการปฏิบัติตนในด้านสังคม (Patterns of Social Interaction) และการปฏิบัติภารกิจทางศาสนา (Religions Cultural Systems) ชาวบ้านส่วนใหญ่จะพูดภาษาท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน (ยาวี) ผู้ชายนุ่งโสร่ง สวมหมวก ผู้หญิงนุ่งผ้าปาเต๊ะปกปิดส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมิดชิดกว่าคนที่มิใช่มุสลิม ปฏิบัติศาสนากิจละหมาด (กราบไหว้พระผู้เป็นเจ้า) ที่บ้าน ที่บาลาเซาะห์ (สถานที่ประกอบพิธีละหมาดร่วมกันเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน) และมัสยิดเป็นประจำ เวลาเช้าทำได้ตั้งแต่ประมาณเวลา 04.45 น. หลังเที่ยงตั้งแต่ 12.30 น. บ่ายตั้งแต่ 15.30 น. ค่ำตั้งแต่ 18.30 น. และดึกตั้งแต่เวลา 19.30 น. ใช้เวลาครั้งละประมาณ 5-15 นาที ความแตกต่างที่สำคัญคือ ความเชื่อ ค่านิยม และอาหารการกิน มุสลิมยึดมั่นและมอบตนต่อพระผู้เป็นเจ้า มีความนิยมต่อบุคคลที่ปฏิบัติตนในกรอบศาสนา รังเกียจมุสลิมที่ฝ่าฝืนหลักการของอิสลาม อิสลามห้ามบริโภคเนื้อสุกร สุนัข และสัตว์ที่ไม่ได้เชือดตามหลักศาสนาอิสลาม ห้ามดื่มหรือเสพของมึนเมา เช่น เหล้า เบียร์ เป็นต้น สังคมชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศไทยเป็นอนุระบบสังคม (Social Sub-Systems) ของระบบใหญ่สองระบบคือ (1) อนุระบบสังคมมุสลิมทั้งหมดทั่วโลก และ (2) อนุระบบสังคมไทยในประเทศไทยด้วย (ดูภาคผนวก ค. เกี่ยวกับหลักการของศาสนาอิสลาม)

ในสังคมมุสลิมมีบทบาท (Role) ความคาดหวังของบทบาท (Role Expectation) สถานภาพ (Status) และระดับ (Rank) แตกต่างกัน เช่น บทบาทในครอบครัว อิสลามได้กำหนดหลักการให้สามีเป็นผู้นำครอบครัว มีหน้าที่ในการนำให้ความคุ้มครอง และรับผิดชอบในการประกอบอาชีพหารายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัวและบุตร ส่วนภรรยานั้นมีหน้าที่ดูแลกิจการต่าง ๆ ภายในบ้าน พร้อมกับอบรมบุตรธิดาให้เป็นเด็กดีตามหลักอิสลาม ถ้าไม่มีความจำเป็นไม่ควรทำงานนอกบ้าน (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2524) ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1989) ใน The Muslims of Thailand ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของสตรีไทยมุสลิมในการทำนุบำรุงและอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมมุสลิม แต่ได้ชี้ให้เห็นว่าสตรีไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทสำคัญในกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากบทบาทภายในบ้านด้วย กล่าวคือ เป็นผู้ประกอบการเล็ก ๆ ทางธุรกิจ เช่น ขายไก่ทอด ขายปลา ขายของในตลาด เป็นต้น ซึ่งบทบาทนี้แตกต่างจากผู้หญิงมุสลิมในสังคมอื่นซึ่งมักจะจำกัดตัวเองอยู่แต่ในบ้านเท่านั้น (เช่นในสังคมตะวันออกกลาง) ในขณะเดียวกัน กิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ได้เปิดโลกและช่องทางให้กับสตรีชาวไทยมุสลิมได้ติดต่อกับกลุ่มไทยพุทธและสังคมภายนอกด้วย แต่ฉวีวรรณได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของผู้หญิงมุสลิมในการอนุรักษ์เอกลักษณ์และวัฒนธรรมมุสลิมนั้น (เช่นภาษาและการแต่งกาย) เป็นการทำผ่านองค์กรที่ไม่เป็นทางการ (Informal Organizations) แต่เป็นบทบาทที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ TDRI (2537) พบว่าวัฒนธรรมมุสลิมยังมองเห็นผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง และไม่ควรแสดงออกในที่สาธารณะ หญิงส่วนใหญ่ยังอาย มีความประหม่า ขาดความมั่นใจในตนเอง และไม่กล้าโต้แย้งผู้ชายแม้ว่าจะไม่เห็นด้วย (TDRI 2537 : 146) ในขณะเดียวกัน ผลกระทบจากความเจริญและความเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความต้องการแรงงานหญิง โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมประมง ทำให้สตรีเข้าสู่แรงงานมากขึ้น ซึ่งในกรณีนี้มีผลกระทบทำให้ความเจริญความเป็นสากลเข้ามาแทรกซึมไปในวัฒนธรรม อาจจะทำให้เกิดความเคร่งศาสนาน้อยลง และเปิดโลกทรรศน์ของสังคมไทยมุสลิมมากขึ้นโดยผ่านทางผู้หญิง (สว่าง เลิศฤทธิ์ 2533) แม้ว่ากรณีนี้จะไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายผู้ชายนักก็ตาม (จากการสัมภาษณ์) และเป็นการขัดต่อหลักการของอิสลามในการให้ผู้หญิงมารวมอยู่ปะปนในโรงงานกับผู้ชาย

สำหรับสถานภาพ (Status) ในทางศาสนาอิสลามได้แก่ (1) โต๊ะครูผู้สอนวิชาศาสนาอิสลาม (2) กรรมการอิสลามกลาง กรรมการอิสลามประจำจังหวัด กรรมการอิสลามประจำมัสยิด อันมี อิหม่าม คอเต็บ บิลาล ซึ่งเป็นกรรมการโดยตำแหน่งด้วย (3) ชายไทยมุสลิมที่สวมหมวกขาวเป็นประจำ และ (4) ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามทั่ว ๆ ไป โดยที่บุคคลทั้ง 4 สถานภาพนี้ได้รับการคาดหวังจากสังคมแตกต่างกัน (ดู โมหัมมัด อบดุลกาเดร์ 2530 : 156 - 157)

ในสังคมไทยมุสลิมได้มีการจัดระดับ (Rank) คือ จัดตำแหน่งหน้าที่บริหารศาสนากิจ ได้แก่ กรรมการอิสลามกลางแห่งประเทศไทย มีท่านจุฬาราชมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีคณะกรรมการประจำมัสยิด มีตำแหน่งคะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการได้มาซึ่งบางตำแหน่ง เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จะได้มาโดยวิธีการ มอบให้อิหม่ามตามมัสยิดต่าง ๆ ในจังหวัดนั้น ๆ เสนอชื่อ และร่วมกันคัดเลือก ใครได้รับคะแนนสูงสุดตามลำดับก็จะได้รับการเสนอชื่อเพื่อแต่งตั้งต่อไป และเช่นเดียวกันกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ซึ่งโดยปกติจะมี 7-15 คน โดยมีอิหม่าม คอเต็บ และบิลาลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และมีอิหม่ามเป็นประธานกรรมการ กรรมการทั้ง 3 คน ไม่มีวาระ เป็นตลอดชีพ แต่กรรมการคนอื่น ๆ ต้องได้รับการคัดเลือกจากสัปบุรุษ ผู้อยู่ในวาระคราวละ 4 ปี ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้ง (ดลมนรรจน์ บากา 2538 : 2)

โครงสร้างทางสังคมของมุสลิมนอกจากจะมีบทบาท สถานภาพและระดับต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว สังคมมุสลิมยังมีความใกล้ชิดเกี่ยวพันระหว่างสมาชิกในสังคมในลักษณะที่จัดได้ว่าเป็นเครือข่าย (Network) กล่าวคือ สมาชิกในสังคมมุสลิมจะมีความผูกพันกันมากผ่านเครือข่ายทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก ผู้นำศาสนามีบทบาทสำคัญในการชี้นำสังคมและสมาชิกในสังคม

โครงสร้างระดับ (Rank) ต่าง ๆ ในสังคมมุสลิม

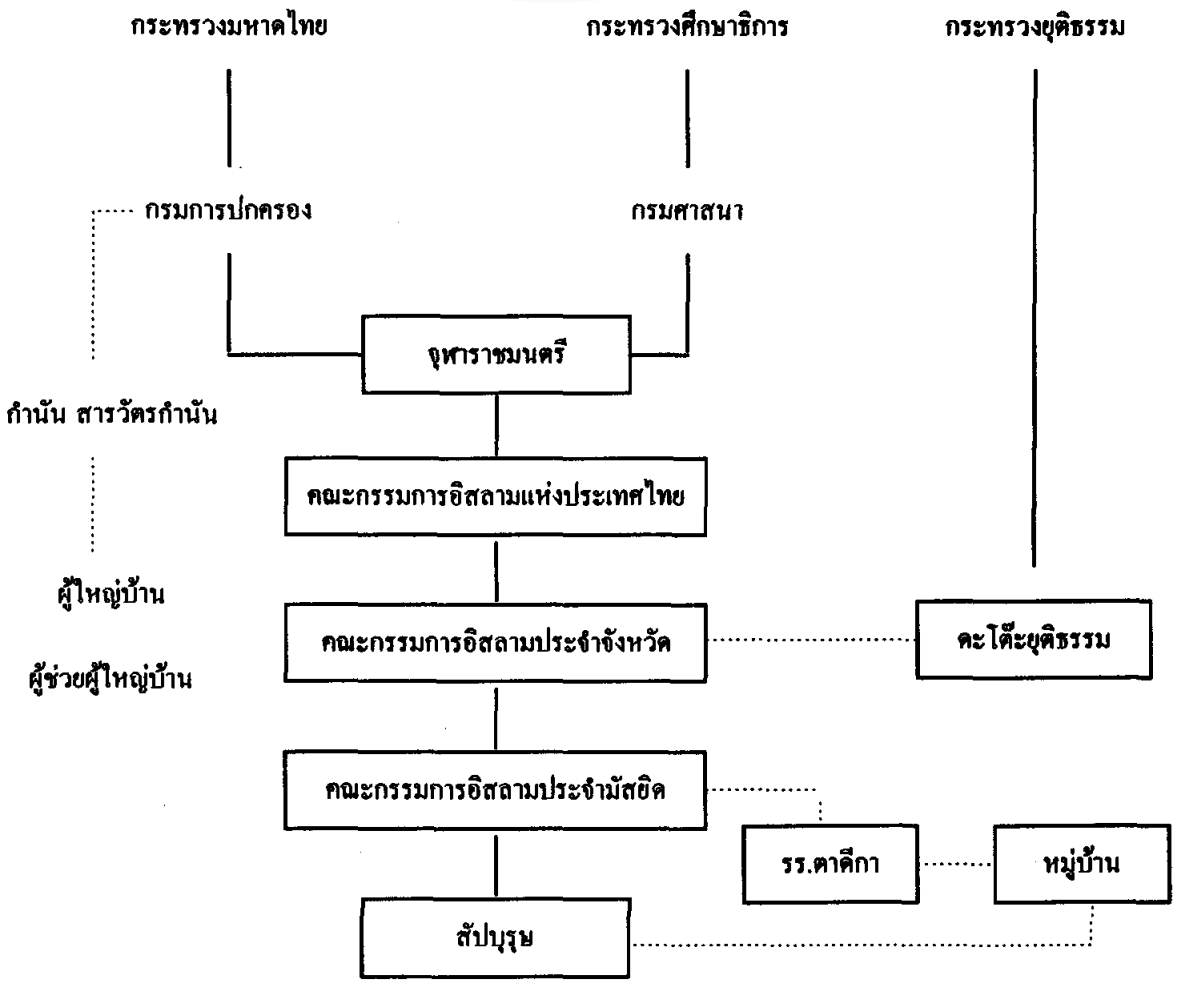

ศาสนากำหนดให้ผู้ปกครองสอนความรู้ทางศาสนาให้บุตรของตนตั้งแต่เล็ก เริ่มด้วยการหัดอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ให้สามารถอ่านได้และจำบทสำคัญ ๆ โตขึ้นก่อนบรรลุศาสนาภาวะจะต้องเข้าใจวิธีละหมาดและฝึกการถือศีลอด ดังนั้นสภาพทั่ว ๆ ไปในสังคมมุสลิม ตอนเช้าเด็ก ๆ จะหัดอ่านกุรอานในครอบครัว หรือผู้รู้ในหมู่บ้านจะรับสอน โตขึ้นเรียนจบภาคบังคับก็จะหาโอกาสเรียนศาสนาในปอเนาะหรือที่เรียกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในด้านการอาชีพเด็กก็จะได้รับการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ เช่น การทำสวนยาง การจับปลา สังคมมุสลิมจะมีการรักษาเอกลักษณ์อย่างเข้มแข็ง เช่น สัญญลักษณ์เครื่องแต่งกาย บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สัญญลักษณ์ศาสนสถาน สัญญลักษณ์อักษร การรักษาเอกลักษณ์เป็นการเน้นหนักอย่างมากทางศาสนาอิสลาม จากหลักการนี้ จึงห้ามทำบุญทางศาสนาอื่น เช่น ร่วมตักบาตร ร่วมทอดกฐิน มุสลิมทุกคนจะต้องเสียสละทุกอย่างเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และการอยู่คงของศาสนา (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ 2530 : 159-161)

การปฏิบัติภารกิจทางศาสนาอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องเชื่อมให้สังคมชาวมุสลิมมีความใกล้ชิดกัน คือ การละหมาดร่วมกันทุกวันศุกร์ ในชุมชนเล็ก ๆ ของสังคม ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีอาคารละหมาดร่วมกัน เรียกว่า "บาลาเซาะห์" บางครั้งก็ใช้เป็นที่สอนหนังสือ เป็นที่ทำบุญร่วมกัน ในชุมชนใหญ่ทุกชุมชนจะมีมัสยิดสำหรับละหมาดร่วมกันในบ่ายวันศุกร์ เรียกว่าละหมาดวันศุกร์ (สำหรับผู้หญิงนั้นละหมาดที่บ้าน) มัสยิดนอกจากละหมาดวันศุกร์แล้วยังใช้เป็นที่ละหมาดร่วมกันบางเวลาของวันธรรมดาด้วย และยังใช้เป็นที่ทำบุญสอนศาสนา บางแห่งมีโรงเรียนตาดีกาอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีคณะกรรมการมัสยิดอันมีอิหม่ามเป็นประธาน มีคอเต็บ บิลาล และกรรมการอื่น ๆ รวม 15 คน เป็นผู้ดูแล บริหารกิจกรรมศาสนา เช่น การแต่งงาน การรับบริจาคศาสนาพลี การแบ่งมรดก การนำในพิธีทำบุญต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ๆ (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์) 2530 : 162-163) จะเห็นได้ว่าการทำกิจกรรมละหมาดร่วมกันนี้ ทำให้สังคมมุสลิมมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และมีเครือข่ายทั่วถึงกันในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับนานาชาติจนถึงระดับหมู่บ้าน

4.2 "โอกาส" ในสังคมมุสลิม

ดังได้กล่าวแล้วตั้งแต่ตอนต้นของบทความนี้ว่า ในสังคมมุสลิมมี "โอกาส" ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาได้ เช่น โอกาสทางเศรษฐกิจ ทางสังคม

4.2.1 <u>โอกาสทางเศรษฐกิจ</u>

ตามที่ได้กล่าวถึงลักษณะของสังคมมุสลิมว่ามีความใกล้ชิด มีเครือข่ายตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับโลก สังคมมุสลิมทั่วโลกมีสมาชิกอยู่มากมาย รวมถึงสังคมมุสลิมในประเทศไทยด้วย ซึ่งมีความผูกพันโยงใยกับชาวมุสลิมในที่อื่น ในมาเลเซียในอินโดนีเซียเป็นต้น ซึ่งในทางเศรษฐกิจจะมองเห็นได้ว่านี่คือ "โอกาส" ของตลาดและแรงงาน ไปพร้อมกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ โรงงานทำบะหมี่ที่อำเภอสุไหง

โกลกจังหวัดนราธิวาส แสดงถึงโอกาสทางธุรกิจที่อยู่บนรากฐานของสังคมมุสลิมโดยตรง เนื่องจากเจ้าของกิจการได้เข้าใจถึงการนำคุณลักษณะของสังคมมุสลิมมาใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ เลยสามารถประสบผลสำเร็จพอสมควร โรงงานนี้มีเจ้าของเป็นชาวจีนท้องถิ่นที่ตั้งรกรากอยู่ที่อำเภอสุไหงโกลกมาเป็นเวลานาน มีความผูกพันกับนักการเมืองอย่างแน่นแฟ้น โรงงานนี้มีพนักงานประมาณ 200 คน คนงานกว่าร้อยละ 50 เป็นคนงานชาวไทยมุสลิม โรงงานตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 8.8 ไร่ มีหอพักให้คนงานไทยพุทธไทยมุสลิมอยู่ปะปนกัน มีอาหารมุสลิมขายในราคาถูกให้กับพนักงาน ห้ามนำอาหารที่ต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลามเข้ามาในพื้นที่ของโรงงาน มีที่ละหมาดให้สำหรับชาวไทยมุสลิมในโรงงาน แรงงานไทยพุทธกับไทยมุสลิมมีเทศกาลวันหยุดแตกต่างกัน ทางโรงงานให้หยุดตามศาสนาในช่วงถือศีลอดตามศาสนาอิสลาม คนงานไทยมุสลิมก็จะหมุนเวียนมาทำงานตอนกลางคืนแทน การจ่ายค่าแรงงานเป็นไปตามกฎหมายขั้นต่ำ ไม่มีปัญหาเรื่องคนงานเข้าออกมากนัก การผลิตบะหมี่สำเร็จรูปรสต่าง ๆ และขนมอบกรอบขายให้กับชาวมุสลิมเป็นหลัก โรงงานได้รับตรา Halal (ฮาลาล) อยู่บนซองบะหมี่สำเร็จรูปจากทางจุฬาราชมนตรี เพื่อยืนยันว่าขบวนการผลิตไม่มีอะไรขัดต่อความเชื่อของศาสนาอิสลาม โรงงานส่งผลผลิตไปขายส่วนมากบริเวณจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง และส่งไปขายในต่างประเทศ เช่น พม่า มาเลเซีย และบางประเทศในตะวันออกกลาง (ข้อมูลจากการออกภาคสนาม ธันวาคม 2537)

จะเห็นได้จากตัวอย่างกรณีโรงงานบะหมี่นี้ว่า โอกาสทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะตลาดและแรงงานในสังคมมุสลิมยังมีอยู่มาก ในการประชุมเรื่องโครงการพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจในหมู่นักธุรกิจมุสลิม ณ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ธันวาคม 2537 มีการพูดถึงตลาดมุสลิม ในเรื่องอาหาร และเสื้อผ้า สำหรับนักลงทุนที่จะเปิดโรงงานในชุมชนมุสลิมนี้ ถ้าปรับเปลี่ยนวิถีการทำงานให้เข้ากับหลักการของศาสนามุสลิม เช่น การจัดห้องละหมาด การจำหน่ายอาหารมุสลิม การผ่อนปรนเวลาทำงานในเดือนที่มีการถือศีลอด ก็น่าที่จะมาตั้งธุรกิจต่าง ๆ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และแสวงหาตลาดจากสังคมไทยมุสลิมทั้งในและนอกประเทศ ได้เป็นอย่างดี

สำหรับโอกาสในเชิงเศรษฐกิจนี้สามารถจะเกิดขึ้นได้ ยิ่งในกรณีที่จะมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT GT) เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นโอกาสอันดีที่นักลงทุนผู้ประกอบการจะถือโอกาสนี้ประกอบกิจการหรือก่อสร้างธุรกิจที่จะสนองตอบความต้องการของตลาดชาวมุสลิมได้ ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น สิ่งหนึ่งซึ่งมองเห็นได้จากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT GT) คือโอกาสของการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง ซึ่งในกรณีนี้เมื่อสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ก็จะเห็นด้วย มีความคาดหวัง รอโอกาสที่โครงการนี้จะทำให้คุณภาพชีวิตของพวกเขาดีขึ้น มีส่วนน้อยเท่านั้นที่มองเห็นว่าจะก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ชาวไทยมุสลิมเองก็มีการตื่นตัวและขวนขวายที่จะพัฒนาตนเองด้านการศึกษาและอาชีพมากขึ้น มีการรายงานว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเวลานี้มีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการ และมีการเรียกร้องให้มีการสอนวิชาชีพต่าง ๆ ใน

โรงเรียนประเภทนี้ด้วย เพื่อรองรับโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้น (การประชุมระดมความคิดครั้งที่ 1 และ 2 2538 : ผู้นำศาสนาอิสลาม จังหวัดนราธิวาส 2537)

อีกประการหนึ่ง การที่วัฒนธรรมมุสลิมกำหนดให้ผู้หญิงมีบทบาทอยู่ภายในบ้าน ก็สามารถที่จะใช้ให้เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจได้ โดยการนำงานไปสู่ที่บ้าน ที่เรียกว่า Putting Out System เช่น การแจกงานเย็บผ้าให้สตรีมุสลิมเย็บที่บ้านเพื่อการส่งออก แทนที่จะต้องเดินทางจากหมู่บ้านเข้ามาทำงานปะปนกับเพศชายในโรงงานซึ่งเป็นการขัดกับหลักการของวัฒนธรรมที่เน้นการแบ่งแยกเพศ ขณะนี้โครงการศิลปาชีพตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้นำงานไปสู่สตรีชาวมุสลิมในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดรายได้ และมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนสร้างความผูกพันต่อบ้านเมืองและสถาบันพระมหากษัตริย์ (เดิมชาวไทยมุสลิมใช้คำว่า รายาซีแย (พระเจ้ากรุงสยาม) หมายความว่าเป็นกษัตริย์ของชาวไทยพุทธเท่านั้น แต่หลังจากมีโครงการต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและโครงการศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเกิดขึ้น ทัศนคติของชาวไทยมุสลิมได้เปลี่ยนไป (โดยเรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถว่า "รายอกีตอ" หมายความว่า "กษัตริย์ของเรา")

4.2.2 <u>โอกาสทางสังคม</u>

ความใกล้ชิดของสังคมมุสลิม ดังได้กล่าวแล้ว การมีโครงข่ายโยงใยจากระดับโลกจนถึงระดับหมู่บ้าน การเคารพนับถือผู้มีอาวุ ผู้นำศาสนาในสังคมมุสลิม การรักษาเอกลักษณ์ของสังคมมุสลิมอย่างเหนียวแน่น เป็นโอกาสที่ถ้านำมาใช้ให้ถูกประโยชน์จะเอื้ออำนวยต่อกลยุทธ์ที่ภาครัฐจะนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนล่างได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์อย่างหนึ่งที่จะเห็นได้ชัดเจนคือ การใช้เครือข่ายความใกล้ชิดของคนในสังคมมุสลิมนี้เป็น Information Network เป็นเครือข่ายทางด้านข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ระหว่างภาครัฐและประชาชนชาวไทยมุสลิม ใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ ในการแนะนำความคิดโครงการใหม่ ๆ และในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แต่ที่สำคัญคือจะต้องใช้ประโยชน์เพื่อเป็นการสื่อสารซึ่งกันและกัน คือเป็น Two-way Communication ที่รัฐและประชาชนจะมีการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ไม่ใช่มองว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากระดับบนลงล่างเพียงอย่างเดียว (Top Down)

นอกจากประโยชน์ทางด้านข้อมูลข่าวสารแล้ว เครือข่ายมุสลิมยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนร่วมกันได้ด้วย เพราะเครือข่ายนี้ลงลึกถึงระดับชาวบ้าน ซึ่งเป็นช่องทางที่จะสะท้อนความต้องการของชาวบ้านขึ้นมาสู่ระดับบนได้เป็นอย่างดี คือใช้เป็นเครือข่ายที่มีการวางแผนลงจากระดับบนสู่ระดับชาวบ้าน และเป็นการสะท้อนความต้องการของชาวบ้านไปสู่ระดับบนได้ เป็นวิธีหนึ่งที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติและการตัดสินใจอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมของมุสลิมยังใช้ประโยชน์ในการนำไปสู่การปฏิบัติได้ด้วย (Implementation) โครงการต่าง ๆ สามารถใช้ประโยชน์จากเครือข่ายได้เป็นอย่างดี เช่น การสอนภาษาไทย การอบรมความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุข เช่น โครงการอบรมกรรมการมัสยิดจำนวน 5 คน และให้ทั้ง 5 คนนี้ ไปอบรมต่ออีกคนละ 5 ครัวเรือนและกระจายต่อไปเรื่อย ๆ อย่างนี้เป็นต้น

4.3 ปัจจัยสำคัญในการเพิ่มโอกาส

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ประชากรตัวอย่างตามที่ระบุไว้ในวิธีการศึกษา พอจะสรุปปัจจัยที่มีความสำคัญในการเพิ่มโอกาสให้แก่ชาวไทยมุสลิมให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มศักยภาพในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ตอนล่างดังนี้

4.3.1 <u>การศึกษา</u>

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นการเตรียมความพร้อมให้ประชากรได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพ มีโอกาสเลือกอาชีพ มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเข้าร่วมในขบวนการประชาธิปไตย การค้าเสรี การเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ในการใช้การศึกษามาเป็นปัจจัยในการเพิ่มโอกาสนั้นจะต้องมองการศึกษาในแง่ที่เป็นกระบวนการ (Process) ไม่ใช่เป็นระบบ (System) แต่เพียงอย่างเดียว นั่นคือ การศึกษาต้องเป็นในรูปแบบของ Formal และ Non-formal เป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีหลายรูปแบบ และต้องมีความยืดหยุ่น หรืออีกนัยหนึ่งการศึกษาที่ดีคือ "การสอนคนให้ตกปลาเป็น แต่ไม่ใช่เป็นการให้ปลาเท่านั้น" นักวิชาการชาวไทยมุสลิมผู้หนึ่งให้ความเห็นว่าควรที่จะมีการอบรมครูทั้งในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนสามัญ ถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นระบบและทันสมัย ควรที่จะมีการให้ความสำคัญแก่ครูมากขึ้น เพราะในหลักการของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธแล้ว ครูเป็นปูชนียบุคคล

อย่างไรก็ดี การศึกษาเป็นการวางแผนและการลงทุนระยะยาว นโยบายการศึกษาที่ผ่านมาของรัฐบาลได้สะท้อนให้เห็นผลว่าความพยายามที่จะให้การศึกษาเป็นสื่อในการนำชาวไทยมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมไทยภาคใต้มากขึ้นนั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และในอดีตได้เพิ่มปัญหาด้วย เนื่องจากเนื้อหาสาระที่นำมาสอนให้กับประชากรในพื้นที่นั้น กำหนดมาจากส่วนกลางโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่นเท่าที่ควร และเนื้อหาในตำราเรียนบางส่วนขัดกับความเชื่อถือตามหลักการของศาสนาอิสลาม จนทำให้ชาวมุสลิมบางกลุ่มมีข้ออ้างว่า การเรียนภาษาไทยเป็นบาป

ในปัจจุบันได้มีการทบทวนการสอนภาษาไทยในหมู่ชาวไทยมุสลิมที่ยังพูดภาษาไทยไม่ได้ ให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาอิสลาม และมีนโยบายที่จะให้ข้าราชการเรียนและพูดภาษามลายูกลางได้

เพื่อสื่อสารกันได้ดีมากขึ้นกว่าเดิม ได้มีความพยายามในหลายระดับ ในหลายสถาบัน ที่เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้มากขึ้น เช่น การตั้งศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยทางศาสนาอิสลาม หรือการใช้หลักสูตรในโรงเรียนอนุบาลในแนวทางอิสลามใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี 2535 (การพัฒนาภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2537) ซึ่งเป็นตัวอย่างที่จะพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามมากขึ้น

นักธุรกิจชาวมุสลิมที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีความต้องการที่จะให้มีการอบรมระยะสั้นและระยะยาวแก่ประชาชนในภาคเกษตร ที่จะเข้าสู่แรงงาน เป็นส่วนหนึ่งในการเตรียมความพร้อมทางด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อตอบสนองโครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจคือ การจัดตั้งสถาบันฝีมือแรงงานในหลายจังหวัดในภาคใต้ การจัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคต่าง ๆ เป็นต้น

การวิจัยทางประชากรศาสตร์ได้เห็นพ้องต้องกันว่าการศึกษาจะมีส่วนในการช่วยลดระดับภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งจะช่วยขจัดปัญหาความยากจนและปัญหายาเสพติดดังได้กล่าวมาแล้วได้มากพอสมควร ประเด็นเรื่องการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ นี้สมควรที่จะได้รับการพิจารณาเฉพาะและเป็นพิเศษ และมีการดำเนินการอย่างจริงจังจนบรรลุผล เมื่อผู้วิจัยถามสตรีชาวมุสลิมที่มีบุตร 9 คนในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานีว่า อยากได้อะไรให้กับลูกมากที่สุด สตรีผู้นั้นตอบเป็นภาษามลายูว่า "การศึกษา"

นอกจากนี้ การที่ประชากรในจังหวัดภาคใต้ตอนล่างมีระดับการศึกษาดีขึ้น ย่อมหมายถึงการเคลื่อนย้ายทางสังคม (Social Mobility) สูงขึ้น และเป็นการป้องกันการย้ายถิ่นไปขายแรงงานในประเทศเพื่อนบ้าน คือมาเลเซียและสิงคโปร์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวแบบถาวร (Permanent Temporary) ซึ่งเกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน

4.3.2 <u>กลไกของรัฐ</u>

กลไกของรัฐในที่นี้คือข้าราชการและระบบโครงสร้างของราชการที่เอื้ออำนวยต่อการเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ความคิดที่ว่าข้าราชการที่ลงมาปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะต้องมีลักษณะพิเศษ มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เพราะความที่พื้นที่ชายแดนภาคใต้นั้นมีความละเอียดอ่อน ซึ่งต้องใช้จิตวิทยาในการทำงานสูง นอกจากนั้นระบบต่าง ๆ จะต้องเอื้ออำนวยในการเข้ามีส่วนร่วม เช่น ระบบโครงสร้างพื้นฐาน การให้การบริการ ระบบ One-Stop Service ระบบภาษี ระบบข้อมูล (ซึ่งในปัจจุบันมีข้อมูลของรัฐน้อยมากที่แยกไทยพุทธและไทยมุสลิม)

ประการสำคัญคือ การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชาวไทยมุสลิมได้เข้ามาเป็นบุคลากรของรัฐ เช่น เป็นข้าราชการ เป็นหมอ เป็นครู เป็นนางพยาบาลมากขึ้น เพราะจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้มีความเข้าใจและผสมผสานกันมากขึ้น ที่สำคัญคือทำให้ลดความระแวงและความไม่ไว้วางใจ (Mistrust) เช่น มักจะพบว่าข้าราชการกับประชาชนชาวไทยมุสลิมไม่สามารถสื่อกันได้เพราะภาษาเป็นอุปสรรค แต่การที่มีข้าราชการเป็นชาวไทยมุสลิมจะทำให้ประชาชนกับข้าราชการเข้าถึงกันได้มากกว่าเดิม อนึ่ง มีการให้แง่คิด

ในงานสัมมนาว่า ข้าราชการคือตัวจักรกลอันสำคัญที่จะทำให้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชายแดนภาคใต้ประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยที่จะต้องอาศัยความจริงใจและความผูกพัน (Commitment) กับท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือและศรัทธา และคล้อยตามที่จะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาอย่างเต็มใจ

การเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ชาวไทยมุสลิมได้เข้ามาเป็นบุคลากรของรัฐ จะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ซึ่งกำลังถึงขั้นวิกฤติในปัจจุบันได้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงช่องทางที่จะทำให้ชาวไทยมุสลิมมีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะเข้ามาเป็นบุคลากรของรัฐได้ เช่น การฝึกอบรม การให้โควต้าพิเศษ เป็นต้น รวมทั้งการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติหน้าที่ราชการได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม เช่น กฎระเบียบเกี่ยวกับการแต่งกาย การเข้าร่วมในพิธีต่าง ๆ เป็นต้น

4.3.3 <u>ระบบการเงิน การลงทุน และการธนาคาร</u>

หัวใจที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงการลงทุน (Access to Credit) และข่าวสารที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุน เมื่อถามว่าทำไมจึงไม่มีการลงทุนให้หมู่ชาวไทยมุสลิมมากกว่านี้ คำตอบคือ ไม่มีเงินทุนมากพอ ไม่กล้าเสี่ยง แต่อุปสรรคในการกู้ยืมตามลักษณะการลงทุนโดยทั่วไปสำหรับชาวไทยมุสลิมไม่มี ปัญหาคือระบบการธนาคารที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม นั่นคือ เป็นระบบที่มีดอกเบี้ยในขณะที่หลักการของศาสนาอิสลามนั้นไม่มีระบบดอกเบี้ย เป็นที่ทราบกันดีว่าชาวไทยมุสลิมบางคนไม่นำเงินไปฝากธนาคาร แต่จะเก็บไว้ตามบ้านหรือในที่ดินของตน เพราะไม่ต้องการดอกเบี้ย หรือบางธนาคารมีปัญหาในการปิดบัญชี เนื่องจากเจ้าของไม่มารับดอกเบี้ย

อีกประการหนึ่งตามหลักของการดำรงชีวิตของศาสนาอิสลามจะต้องมีความสมถะ มีการจำกัดการบริโภค มีการบริจาคให้ทาน ซึ่งแตกต่างจากระบบทุนนิยม (Capitalism) ที่เน้นการสะสมเพิ่มพูนทรัพย์ (Accumulation of Wealth) ดังนั้นจึงได้มีการเสนอรูปแบบการธนาคารที่เรียกว่า "อิสลามแบงค์" ขึ้น (Islamic Bank) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการดำรงชีวิตของอิสลาม อย่างไรก็ตาม ขณะนี้การก่อตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ในหมู่ชาวไทยมุสลิมในรูปแบบใหม่ได้เกิดขึ้นในหลายหมู่บ้าน ในหลายจังหวัด และกำลังประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้หลักการของสหกรณ์รูปแบบใหม่นี้ไม่มีการคิดดอกเบี้ย แต่เป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างสหกรณ์และผู้มากู้เงิน ซึ่งเมื่อมีผลกำไรหรือขาดทุนก็จะเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่าย จึงมีลักษณะเป็นกองทุนมากกว่าการออมทรัพย์ที่มีดอกเบี้ยแบบธนาคารทั่วไป การตั้งสหกรณ์ในลักษณะนี้เป็นการก่อตั้งจากกลุ่มชาวไทยมุสลิมรุ่นใหม่ ซึ่งมีหลักการบริหารสหกรณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและหลักศาสนาอิสลาม (ดูภาคผนวก ง. เกี่ยวกับสหกรณ์ออมทรัพย์ของกลุ่มชาวไทยมุสลิม)

4.3.4 <u>บทบาทสตรี</u>

สตรีไทยมุสลิมมีบทบาทในครัวเรือน ในการเกษตรกรรม ในการเลี้ยงดูบุตร และในชุมชน การเปิดโอกาสให้สตรีมีการศึกษาและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานมากขึ้น จะส่งผลกระทบกับกระบวนการอบรมเรียนรู้ระเบียบสังคม (Socialization Process) แก่ชนรุ่นหลัง ในงานวิจัยพบว่าการพัฒนาระบบเกษตร การวางแผนครอบครัว และการพัฒนาความรู้ในด้านต่าง ๆ จะต้องเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วม เป็นผู้เข้ารับการอบรม เป็นผู้ถ่ายทอด และเป็นผู้ปฏิบัติ (Taneerananon 1994; ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, 2537)

การเข้าสู่แรงงานอุตสาหกรรมของสตรีไทยมุสลิมที่กำลังเกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ น่าจะมีผลกระทบทางบวกมากกว่าทางลบ ในทัศนะทั่วไปชาวไทยมุสลิมตลอดจนนักวิชาการชาวไทยมุสลิมมองเห็นว่าเป็นการขัดต่อหลักศาสนาคือ การแบ่งแยกเพศ (Segregation of Sexes) มองเห็นว่าผู้หญิงควรจะอยู่บ้าน ทำงานที่บ้าน งานอุตสาหกรรมควรจะปรับเข้ากับบทบาทของสตรีในครัวเรือน เช่น รับจ้างเย็บผ้าที่บ้าน ในขณะที่สตรีนักธุรกิจชาวไทยมุสลิมให้ความเห็นว่า การที่ผู้หญิงได้ออกมาทำงานนอกบ้านจะทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ภาวะเจริญพันธุ์ลดลง มีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักธุรกิจสตรีมุสลิมและสตรีมุสลิมในโรงงานปัตตานี 2537)

ในที่สุดสตรีไทยมุสลิมคงจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางเศรษฐกิจมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่บ้านมากขึ้น โดยการสนับสนุนระบบ Putting Out System จะช่วยให้งานอุตสาหกรรมขยายไปสู่ครัวเรือนมากขึ้น และในการออกมาทำงานในแหล่งงานนอกบ้าน ซึ่งในส่วนนี้ การที่รัฐจะดำเนินนโยบายเพื่อให้มีธุรกิจที่สอดคล้องกับแนวทางของศาสนาอิสลามมากขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจที่ผู้ประกอบการเป็นชาวไทยมุสลิม ก็จะช่วยลดแรงต้านจากกลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เป็นห่วงว่าการที่สตรีออกมาทำงานนอกบ้านจะกระทบในทางลบต่อหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ซึ่งความเป็นห่วงนี้ ส่วนหนึ่งก็คงเนื่องจากแหล่งงานนอกบ้านส่วนใหญ่ที่มีอยู่ในภาคใต้ตอนล่างในขณะนี้ ไม่ได้พยายามปรับตนเองให้เข้ากับหลักการของศาสนาอิสลาม และมีอยู่มากซึ่งประกอบธุรกิจที่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลามด้วยซ้ำไป

5 ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดในบทความนี้ ขอเสนอแนะแนวนโยบายที่เป็นรูปธรรมที่จะทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่สามารถทำให้ชาวไทยมุสลิมมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น ดังต่อไปนี้

5.1 ภาครัฐ

5.1.1 ควรมีการอบรมข้าราชการที่ย้ายมาใหม่ในพื้นที่เข้มขึ้น ทำการปฐมนิเทศให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของชาวมุสลิม ข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่าง ๆ และเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการก่อนที่จะลงทำงานในพื้นที่ ในการคัดเลือกผู้ที่จะย้ายมาทำงานในพื้นที่ ควรมีความพิถีพิถันเป็นพิเศษ การอบรมปฐมนิเทศน์ข้าราชการนี้ ทาง ศอ.บต. ได้ดำเนินการอยู่แล้ว แต่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นและสำคัญกับข้าราชการในทุกหน่วยงาน และควรมีการอบรมสัมมนามากกว่า 1 ครั้ง เพื่อติดตามประเมินผล และเป็นการตอกย้ำวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประชาชนในพื้นที่ ในการอบรมหรือปฐมนิเทศควรเลือกวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยมุสลิม และปัญหาของภาคใต้ตอนล่างอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกัน ควรมีการให้ขวัญและกำลังใจแก่ข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ เนื่องจากต้องใช้ความพยายาม ความเสียสละ ความตั้งใจมาก (เช่น งบประมาณพิเศษ การพิจารณาความดีความชอบ ทุนสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร เป็นต้น) อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบต่าง ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างที่นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติหน้าที่ราชการได้โดยไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม เช่น กฎระเบียบเกี่ยวกับการแต่งกาย การเข้าร่วมในพิธีต่าง ๆ เป็นต้น

ในปัจจุบันได้มีการส่งข้าราชการเข้าเรียนภาษามลายูกลาง ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อที่จะสื่อสารกับประชาชนในท้องถิ่นได้มากขึ้น ซึ่งนับเป็นนโยบายที่ดีและควรให้มีการเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งนโยบายนี้ทำให้ประชาชนเห็นว่ารัฐบาลมีความจริงใจและจริงจังในการพัฒนาพื้นที่

นอกจากนี้ ควรที่จะให้มีการสนับสนุนให้ชาวไทยมุสลิมเข้ามาเป็นข้าราชการ หมอ ครู และพยาบาล มากขึ้น เพราะเป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างประชาชนกับรัฐ การเพิ่มจำนวนนี้ทำได้ เช่น การให้ทุนการศึกษา การให้โควต้าพิเศษในการเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา เป็นต้น

5.1.2 ในการดำเนินโครงการพัฒนาทั้งหลายของภาครัฐ รัฐเองมักจะเป็นฝ่ายดำเนินการประเมินผลเอง โดยที่ชาวไทยมุสลิมไม่ได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลสำเร็จของโครงการนั้น จึงควรที่จะให้มีการเปิดโอกาสให้ชาวไทยมุสลิม เช่น โต๊ะอิหม่าม กรรมการมัสยิด ผู้นำศาสนา นักวิชาการชาวไทยมุสลิม และประชาชนผู้ได้ผลกระทบจากการพัฒนา เข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการประเมินผลด้วยเสมอ เพื่อที่จะได้รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วม และให้การประเมินผลเป็นไปอย่างบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย และเป็นกลางอย่างแท้จริง

5.2 การศึกษา

5.2.1 ในขณะนี้ ความกระตือรือล้นและความต้องการเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) มีมากขึ้น ทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย ทางฝ่ายรัฐที่รับผิดชอบ (เขตการศึกษาที่ 2) ก็ยอมรับว่ามีความต้องการมากขึ้น ดังนั้น จึงควรให้มีการเพิ่มจำนวนครู การให้สวัสดิการแก่ครู (รวมไปถึงความปลอดภัยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับพื้นที่นี้) และการพัฒนาบุคลากรที่จะมาเป็นครูให้มากขึ้น อีกประการหนึ่ง รัฐอาจจะดึงเอาชาวไทยมุสลิมที่มีการศึกษาจากต่างประเทศ (เช่น จากตะวันออกกลาง) มาใช้ประโยชน์เป็นบุคลากรเสริมในการศึกษาได้ในหลายระดับ โดยเฉพาะในกรณีที่ขาดแคลนครูในบางแห่ง โดยการอบรมการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรระยะสั้นที่เหมาะสม

5.2.2 การบรรจุหลักสูตรวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นที่ต้องการอย่างมาก อย่างไรก็ตามในขณะนี้เกิดความล่าช้าขึ้น เพราะทางส่วนกลางอยากทำการประเมินผลการให้โรงเรียนสายสามัญสอนหลักสูตรสายอาชีพเสียก่อน แต่เนื่องจากปัญหาทางการศึกษาในสังคมไทยมุสลิมเป็นปัญหาพิเศษ จำน่าที่จะได้มีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจมาดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ เพื่อสนองความต้องการของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง

5.2.3 ในบางกรณีที่มีครู มีบุคลากรอยู่แล้ว แต่ยังขาดอุปกรณ์การสอน รัฐน่าที่จะมีนโยบายให้วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็นและทันสมัย เช่น การมีห้องสมุดเคลื่อนที่ การใช้ระบบ Information Technology เข้าช่วย (ซึ่งในการนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีการใช้ระบบดาวเทียมสื่อสารเข้าช่วยอยู่แล้ว และน่าจะใช้ประโยชน์ได้มากในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง) ระบบห้องสมุดที่ทันสมัยและการใช้ดาวเทียมเพื่อการศึกษาน่าจะช่วยได้ส่วนหนึ่งในกรณีที่บางโรงเรียนมีการขาดแคลนครูผู้สอน

5.2.4 ในการสอนภาษาไทย รัฐสามารถจะใช้เครือข่ายมุสลิมเข้าร่วมในการสอนภาษาไทย คือให้ชาวไทยมุสลิมช่วยสอนภาษาไทยกันเอง อาจจะตั้งในรูปคณะกรรมการ และให้มีการช่วยกันฝึกฝนภาษาไทย เพื่อป้องกันผู้ที่เรียนแล้วลืมภาษาไทย โรงเรียนตาดีกา ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมัสยิดต่าง ๆ เป็นแหล่งอย่างดีในการสอนหนังสือ ซึ่งมักจะดำเนินการโดยอาสาสมัคร ในกรณีนี้ รัฐน่าจะให้เงินทุนสนับสนุน ให้ค่าตอบแทนอาสาสมัครเหล่านี้บ้าง และให้ค่าตอบแทนผู้นำศาสนา หรือกรรมการมัสยิด ในการดำเนินการเหล่านี้ได้ตามสมควร เท่าที่มีอยู่ขณะนี้รัฐให้ค่าซ่อมแซมบำรุงมัสยิด แต่งานอื่น ๆ เช่น การดูแลเด็กเล็ก การสอนภาษาไทย เป็นงานอาสาสมัคร และไม่มีเงินทุนสนับสนุน เนื่องจากมัสยิดที่เป็นสมาชิกมัสยิดกลางในแต่ละจังหวัดมีมากกว่า 500 แห่ง แต่ละแห่งมีสมาชิกไม่ต่ำกว่า 50 คน คิดเป็นสมาชิกรวมไม่ต่ำกว่า 25,000 คน ถ้ารัฐให้การสนับสนุน ผลที่ได้จะออกมาในลักษณะนี้:

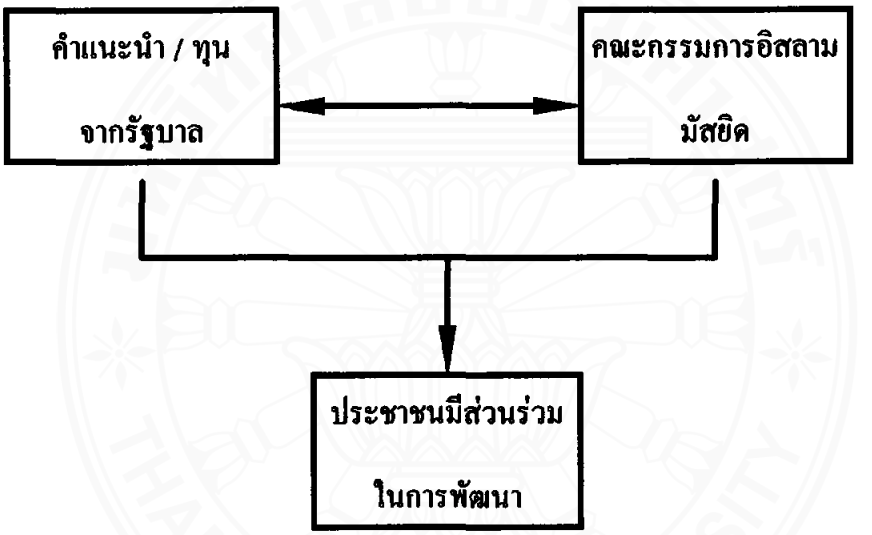

5.2.5 การตั้งสถาบันสอนภาษา พื้นที่ภาคใต้ตอนล่างมีประชาชนที่พูดได้หลายภาษา คือ ภาษามลายูท้องถิ่น ภาษาไทย และการที่จะมีโครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจเกิดขึ้นนั้น ทำให้มีความต้องการภาษาอื่น เช่น ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน มากขึ้น ทางรัฐน่าจะสนับสนุนการตั้งสถาบันสอนภาษาต่างชาติมากขึ้น การที่ประชาชนรู้มากกว่าหนึ่งภาษาเป็นผลดี เป็นการสนองตอบกระแสโลกาภิวัฒน์ และความรู้ด้านภาษานี้จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

5.3 การสาธารณสุข

รัฐสามารถจะใช้เครือข่ายมุสลิม ในการพัฒนาด้านสาธารณสุขได้เป็นอย่างดี นั่นคือ ใช้เป็นที่กระจายความรู้ และการปฏิบัติทางด้านสาธารสุข เช่น การดูแลสุขภาพอนามัยของแม่และเด็ก การโภชนาการ การชักชวนให้ไปคลอดที่โรงพยาบาล และการรักษาและป้องกันการติดยาเสพติด การรักษาและป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น

ในหลักการของศาสนาอิสลาม ถือว่าความสะอาดเป็นสิ่งสำคัญมาก ท่านศาสดากล่าวว่าความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธา ก่อนที่ชาวมุสลิมจะทำการละหมาด จะต้องทำความสะอาดร่างกายเสียก่อน หลักการเรื่องความสะอาดนี้ นายแพทย์อนันต์ สุไลมาน แพทย์ชาวมุสลิม กล่าวว่า สามารถจะนำมาใช้เป็นหลักในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสุขภาพได้ โดยที่ผู้นำศาสนา สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ในการรักษาสุขภาพ และประพฤติเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในสังคมได้

ผู้นำศาสนา หรือคณะกรรมการอิสลาม สามารถที่จะชักจูงชวนประชาชนให้ทำการคลอดที่โรงพยาบาลได้ เพื่อป้องกันการตายของแม่และเด็กจากการคลอดที่ไม่ถูกอนามัย หรือในฐานะที่ผู้นำศาสนามีความใกล้ชิดกับสังคมมุสลิม ก็สามารถที่จะสอดส่องและควบคุมความประพฤติ รวมทั้งป้องกันไม่ให้

เยาวชนชาวไทยมุสลิมติดยาเสพติดได้ ในการป้องกันรักษาโรคเอดส์ก็เช่นเดียวกัน ชุมชนสามารถที่จะมีบทบาทในการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนค่านิยมที่จะนำไปสู่การเป็นโรคเอดส์ได้

วิธีหนึ่งซึ่งใช้ในการพัฒนาสาธารณสุข โดยผ่านเครือข่ายมุสลิม คือ การอบรมให้มีการบอกต่อกัน อย่างที่เรียกว่า Training of the Trainers คือ นำกรรมการมัสยิด 5 คนมาอบรมความรู้เรื่องสาธารณสุข แล้วให้กรรมการ 5 คนนี้ ไปบอกต่ออีก 5 ครัวเรือน และแต่ละครัวเรือนบอกต่อไปอีก 5 ครัวเรือน การบอกต่อกันไปเช่นนี้ ก็จะได้จำนวนผู้มีความรู้มากขึ้นอย่างรวดเร็ว และสามารถแพร่กระจายไปในระดับหมู่บ้านได้ (วิธีนี้ได้นำมาใช้ที่จังหวัดสตูล โดย ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดสตูล)

อีกวิธีหนึ่ง คือ การตั้งกรรมการเฉพาะกิจขึ้นมาโดยสมาชิกจากในชุมชน เช่น ครู หมอ ผู้ใหญ่บ้าน โต๊ะอิหม่าม (เดิม) เพื่อดูแลในบางเรื่อง เช่น ยาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่ระบาดแพร่หลายในหมู่เยาวชนของภาคใต้ตอนล่างในขณะนี้ กรรมการเฉพาะกิจนี้จะมีหน้าที่สอดส่องดูแลความประพฤติของเยาวชนในหมู่บ้านในชุมชน ไม่ให้ติดยาเสพติด และในกรณีที่ติดแล้ว มีหน้าที่นำผู้ติดยาส่งตัวรักษา และช่วยเหลือในการรักษา

5.4 เศรษฐกิจ

5.4.1 ควรให้มีการตั้งคณะกรรมการศึกษาความเป็นไปได้ของการตั้งระบบการธนาคารแบบอิสลามในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ชาวมุสลิมสามารถมีทุนในการประกอบกิจการได้ เนื่องจากตามหลักศาสนาอิสลามนั้น ได้กำหนดข้อห้ามชัดแจนในเรื่องของดอกเบี้ย ซึ่งจะรับหรือจ่ายไม่ได้ และทำให้มีเงินจำนวนไม่น้อยที่อยู่นอกระบบธนาคาร ในขณะที่หลักการของธนาคารอิสลามนั้น คือ เอาระบบปันผลกำไรระหว่างธนาคารและผู้กู้มาใช้แทนดอกเบี้ย ในกรณีที่มีเงินฝากธนาคาร ธนาคารจะไม่ให้ดอกเบี้ย แต่จะให้เป็น "รางวัล" หรือ "ของขวัญ" แทน

ในขณะนี้ ได้มีสหกรณ์ในรูปแบบที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลาม โดยใช้หลักการเดียวกับ Islamic Bank เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น จังหวัดปัตตานี สตูล เป็นต้น (ดูภาคผนวก ง.) ซึ่งสหกรณ์เหล่านี้ประสบผลสำเร็จพอสมควร บางแห่งมีเงินทุนหมุนเวียนถึง 20 ล้านบาท ซึ่งควรที่รัฐจะศึกษา และสนับสนุนเป็นทางการต่อไป

5.4.2 ให้คณะกรรมการ หรือองค์กรที่รับผิดชอบ จัดการดูแลเรื่องเงินจากการบริจาคเงินซะกาต จัดการการบริหารเงินอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้ โดยเงินซะกาตนี้ เป็นเงินที่ชาวมุสลิมบริจาคให้คนจน 8 ประเภท ซึ่งในขณะนี้ เงินซะกาตยังไม่ได้มีการนำไปใช้ประโยชน์สูงสุดเท่าที่ควร (ดูภาคผนวก ค.)

5.4.3 การพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทภายในครัวเรือน สามารถใช้เครือข่ายมุสลิมในการปฏิบัติได้อย่างดี เช่น ระบบการแจกผ้าเย็บตามบ้านในหมู่บ้าน โดยการปฏิบัตินี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิม คือ "ผู้หญิงอยู่บ้าน" ได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันโครงการศิลปาชีพในพระราชดำริ มีลักษณะคล้ายกับ Cottage Industry คือเป็นการนำงานไปสู่บ้าน และเป็นโครงการที่ประสบผลสำเร็จมากโครงการหนึ่ง ในการเพิ่มพูนรายได้ และทำให้ชาวไทยมุสลิมรู้สึกมีส่วนร่วมและผูกพัน ปัญหาหนึ่งซึ่งภาครัฐจะต้องเตรียมไว้รองรับอุตสาหกรรมประเภทนี้คือ ตลาดสำหรับสินค้า แต่ถ้ามองศักยภาพของการส่งออกไปยังสังคมมุสลิมในประเทศอื่น น่าจะมีโอกาสในการหาตลาดผอสมควร

ข้อเสนอแนะทั้งหมดด้านบทบาทของรัฐ การศึกษา สาธารณสุข และเศรษฐกิจนี้ เป็นข้อเสนอแนะที่รวบรวมมาจากการสัมภาษณ์ และการระดมความคิดจากชาวไทยมุสลิม เป็นการสะท้อนความต้องการของคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การนำไปปฏิบัติต่อให้เป็นรูปธรรมนั้นเป็นหน้าที่ของภาครัฐ ถ้าสิ่งที่เสนอในงานวิจัยนี้ได้มีผลออกมาเป็นรูปธรรมบางประการก็จะเป็นที่น่ายินดี และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้

ข้อเสนอแนะเหล่านี้ไม่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง และคงจะครอบคลุมความคิดความเห็นที่ได้รวบรวมจากการศึกษาค้นคว้าไม่ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เป็นที่หวังว่าจะได้อย่างน้อยจุดประกายความคิดให้เกิดขึ้นในการพัฒนา เพื่อที่จะได้ให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นระดับนโยบายหรือระดับปฏิบัติ ได้มองเห็น "โอกาส" ที่มีอยู่ในสังคมไทยมุสลิม แทนการมองเห็นเพียง "อุปสรรค" และนำโอกาสเหล่านั้นไปใช้เพื่อการพัฒนา และก่อให้เกิดผลสำเร็จและเป็นประโยชน์ให้ชาวไทยมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง

สิ่งหนึ่งที่มองเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้และอยากจะสรุปว่าเป็นกุญแจสำคัญคือ เจตคติ (Attitude) ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมร่วมกัน มองเห็นได้ว่าความเข้าใจ และความพยายามที่จะเข้าใจกัน จะเป็นกุญแจที่นำมาซึ่งการเปิดทางให้มีการร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การยอมรับในความแตกต่างก็เป็นสิ่งสำคัญ เป็นจุดเริ่มต้นที่จะแสวงหาความเหมือนในความแตกต่างนั้น ในการมองความเหมือนหรือความแตกต่างนั้น จะต้องมองจากจุดยืนในระดับเดียวกัน มิใช่สูงกว่าหรือต่ำกว่าเพราะจะทำให้การปรับเข้าหากันยาก เมื่อมองจากจุดยืนระดับเดียวกันแล้ว ก็จะทำให้เห็น "โอกาส" อยู่มากมาย แทน "อุปสรรค" หรือ "ปัญหา" และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, โครงการส่งเสริมและศึกษาศักยภาพสตรีในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในงานพัฒนาหมู่บ้าน, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี 2537

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, แลใต้สี่ทศวรรษ, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2536

ดลมนรรจน์ บากา, เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิด เรื่อง การมีสวนร่วมของชาวไทยมุสลิม ครั้งที่ 2 2538 วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บุญญรักษ์ นิงสานนท์, "ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชนบทแห่งชาติ" วารสารธุรกิจการค้า 1:2 (ธันวาคม 2523) : 8-19

พรเพ็ญ สุวรรณเดชา, แนวโน้มคุณภาพชีวิตของประชากรจังหวัดปัตตานีใน 10 ปี ข้างหน้า ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ 6 กระทรวงหลัก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 2536

พรรณงาม เง่าธรรมสาร, อภิปรายกลุ่มในสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 20-22 สิงหาคม 2537

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, การพัฒนาภาคใต้, 2537

----------, ปัตตานี, แผนลงทุนจังหวัดปัตตานี, 2537

----------, หาดใหญ่, แผนลงทุนจังหวัดยะลา, 2537

----------, แผนลงทุนจังหวัดสตูล, 2537

----------, แผนลงทุนจังหวัดนราธิวาส, 2537

โมหัมมัด อับดุลกาเดร์, รวมบทความสำคัญเรื่อง การจัดการศึกษาและแนวทางพัฒนาภาคใต้ อักษรบัณฑิต 2530

ศิริรัตน์ ธานีรณานนท์, ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม: กรณีศึกษาภาคใต้ตอนล่าง เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาประจำปี โครงการ "แนวโน้มประชากรไทย: การศึกษาระดับมหภาคและการศึกษาเชิงนโยบายในภาคเหนือตอนบนและภาคใต้ตอนล่าง" สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ธันวาคม 2537

ศูนย์อำนวยการบริการจังหวัดชายแดนภาคใต้, สรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2537 กระทรวงมหาดไทย

สถาบันทักษิณคดีศึกษา, สารานุกรมภาคใต้ 2529 สงขลา

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, รายงานผลการศึกษาโครงการส่งเสริมและศึกษาศักยภาพสตรีในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในงานพัฒนาหมู่บ้าน : กรณีศึกษาภาคใต้ สิงหาคม 2537

สว่าง เลิศฤทธิ์, "สตรีไทยมสลิมกับบทบาทที่กำลังเปลี่ยนแปลง : กรณีสตรีไทยมุสลิมที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม," วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, 19928.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนลงทุนจังหวัดจำแนกเป็นรายภาค, 2537

----------, สรุปผลการดำเนินงานตามนโยบายพัฒนาชนบทและกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคของรัฐบาล, 2537

----------, การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย 2533-2563. กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ มีนาคม 2538

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดยะลา, ทำเนียบธุรกิจจังหวัดยะลา, 2537

----------, ทำเนียบธุรกิจจังหวัดปัตตานี, 2537

----------, ทำเนียบธุรกิจจังหวัดสตูล, 2536

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2537-2541), สิงหาคม 2537

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนมุสลิม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2532

เสาวนีย์ จิตต์หมวด, วัฒนธรรมอิสลาม กรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งที่ 2 2524

อาคม ใจแก้ว, การนำนโยบายไปปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จ กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์ 2533

เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาสมาชิกองค์กรมุสลิมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, โรงแรมบีพีแกรนด์ ทาวเวอร์ หาดใหญ่, 29 สิงหาคม 2537

เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ IMT-GT โดยสภาองค์การมุสลิม ชมรมส่งเสริมนักธุรกิจมุสลิม ชมรมนักธุรกิจมุสลิมภาคใต้ โรงแรมเอเชี่ยน หาดใหญ่, 24 ธันวาคม 2537

เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 20-22 สิงหาคม 2537

เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคใต้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 8-9 พฤศจิกายน 2538

ภาษาอังกฤษ

Dulyakasem, Uthai; Education and Ethnic Nationalism : A Study of the Muslim-Malays in Southern Siam, Standford University 1981.

Fraser, Thames M. Jr.; Fisherman of South Thailand : the Malay Villagers University of Massachusettes, Holt, Rinehart and Winston INC. 1966.

Forbes, Andrew (ed); The Muslims of Thailand, vol. 2, Centre for Southeast Asian Studies, 1988.

Guest, Philip; Religion and Migration in Southern Thailand : Evidence from the 1970, 1980 and 1990 Censuses. Institute of Population and Social Research, Mahidol University 1994.

Haemindra, N. "The Problem of the Thai Muslims in the Four Southern Provinces of Thailand (Part Two)" Journal of Southeast Asian Studies 8(1): 85-105 1977.

Handley, P. "Wind from the South" Far Eastern Economic Review 9 August 1990.

Jones, Gavin W.; Marriage and Divorce in Islamic South-East Asia Oxford University Press 1994.

Knodel, John, Apichart Chamratrithirong and Nibhan Debavalya, Thailand's Reproductive Revolution : Rapid Fertility Decline in a Third World Setting, University of Wisconsin Press, 1987.

Ladd, Thomas M.; "Cultural Factors Affecting the Rural Development Interface of Thai Bureaucrats and Thai Muslim villagers" Contemporary Southeast Asia 7(1) 1-12 1985.

----------, "Bureaucratic Attitudes and Behavior as Obstacles to Political Integration of Thai Muslims" Southeast Asia 3(1) : 545-66.

Pitsuwan, Surin; Islam and Malay Nationalism : A Case Study of the Malay Muslims of Southern Thailand Bangkok : Thammasat University 1985.

----------, "The Lotus and the Crescent: Clashes of Religious Symbolisms in Southern Thailand" in Ethnic Conflict in Buddhist Societies: Sri Lanka, Thailand and Burma edited by K.M. de Silva et al, Colorado: Westview Press 1988.

Prachuabmoh, Chavivun; "The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A Case of Thai Muslims in South Thailand" in The Muslims in Thailand Vol. 2 Centre for South East Asian Studies 1989.

Prapertchob, Preeda; "Mobilization of Resources through WAQF in Thailand" in Mohamed Ariff The Islamic Voluntary Sector in Southeast Asia Institute of Southeast Asian Studies 1991.

Songprasert, Phuwadol; "The Investment of Malaysian-Chinese in Southern Thailand" paper presented at the International Seminar Thailand and Her Neighbours: (1) Malaysia Siran Kaikan, Sakyo, Kyoto 19-20 November 1993.

Suthasasna, Arong; "Thai Society and the Muslim Minority" in The Muslims in Thailand Vol. 2 Centre for South East Asian Studies 1989.

Taneerananon, Sirirat; "Women's Roles in the Development of the Farming Systems in Phathalung Province, Southern Thailand." Supported by International Development Research Centre, 1994.

----------, Women Workers in Hat Yai in Urbanization and the Status of Women ESCAP, United Nations 1994.

Winzeler, Rober L.; Ethnic Relations in Kelantan: A Study of the Chinese and Thai as Ethnic Minorities in a Malay State, Oxford University Press, 1985.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

สภาพสังคมและเศรษฐกิจของภาคใต้ตอนล่าง (โดยสังเขป)

ประชากร

จำนวนประชากรของ 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง ในการศึกษาในปี 2537 มีประมาณ 1.7 ล้านคน จำนวนประชากรมีอัตราส่วนเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน ใน 4 จังหวัดภาคใต้ นราธิวาสและปัตตานีมีประชากรมากที่สุด และจังหวัดสตูลมีประชากรน้อยที่สุด

ตารางที่ 1 ประชากรจำแนกตามเพศ รายจังหวัด ปี 2537 ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัด	ประชากร				รวม
	ชาย		หญิง		
	จำนวน	%	จำนวน	%	
นราธิวาส	297,324	49.72	300,691	50.28	598,015
สตูล	119,664	50.53	117,145	49.47	236,810
ปัตตานี	273,966	49.45	280,032	50.55	553,998
ยะละ	193,822	50.90	186,965	49.10	380,787
รวม	884,776	50.15	884,834	49.85	1,769,610

ที่มา : ข้อมูลจากทะเบียนราษฎร์ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2536

ในสี่จังหวัดภาคใต้นี้ ประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม โดยมีจำนวนมากน้อยตามลำดับดังนี้คือ :

- นราธิวาส ร้อยละ 82.12
- สตูล ร้อยละ 78.73
- ปัตตานี ร้อยละ 76.95
- ยะลา ร้อยละ 55.81

จังหวัดที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุด คือ จังหวัดนราธิวาส

ตารางที่ 2 จำนวนมัสยิดใน 4 จังหวัดภาคใต้ ปี 2535

จังหวัด	จำนวนมัสยิด
ปัตตานี	544
ยะลา	308
นราธิวาส	477
สตูล	147
รวม	1,476
ภาคใต้	2,347
ทั่วประเทศ	2,799

ที่มา : ทะเบียนมัสยิดในประเทศไทย พ.ศ. 2535 กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ตารางที่ 3 แสดงถึงการแบ่งเขตการปกครองใน 4 จังหวัดภาคใต้ ปี 2537

จังหวัด	อำเภอ/ กิ่งอำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	เทศบาล	สุขาภิบาล	พื้นที่ (ตร.กม.)
นราธิวาส	12/1	77	501/19	109,938	2	12	4,475.43
สตูล	6/0	35	251/6	45,359	1	5	2,478.98
ปัตตานี	11/1	115	609/20	104,777	2	8	1,940.37
ยะลา	6/2	58	317/17	78,672	2	6	4,521.00
สงขลา	12/4	123	979/39	241,130	4	15	7,150.00
รวม	47/8	408	2657/101	579,876	11	46	20,565.78

อาชีพและรายได้

ประชากรส่วนใหญ่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ ประกอบอาชีพการเกษตร คือ ทำสวนยางพาราและการประมง

ในสี่จังหวัดภาคใต้ จังหวัดยะลาและนราธิวาส มีเนื้อที่เพาะปลูกยางพารามากที่สุดคือ 1,033,532 ไร่ และ 1,003,899 ไร่ ตามลำดับ จังหวัดสตูลมีเนื้อที่น้อยที่สุดคือ 277,421 ไร่ ในอดีตที่ผ่านมา จะทำสวนยางพาราเป็นแบบรายย่อย คือ เกษตรกรเป็นเจ้าของไม่เกิน 13 ไร่ มีเงินลงทุนน้อย ผลผลิตต่ำและคุณภาพไม่ดีนัก ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้ปลูกยางพาราพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง มีการฝึกอบรมส่งเสริมให้มี

การรวมกลุ่มเพื่อผลิตยางแผ่นคุณภาพ เป็นผลให้การปลูกยางพาราขยายแล้วมากขึ้น และมีการปลูกยางพารารายใหญ่มากขึ้น ผลผลิตและต้นทุนต่อไร่ดีขึ้น (ข้อมูลจาก ศอ.บต. 2538)

การประมงใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง คือ การประมงน้ำจืด การทำประมงชายฝั่ง การทำประมงทะเล และการเพาะเลี้ยง การทำประมงทะเลมีความสำคัญมากที่สุด ปัตตานีได้ชื่อว่าเป็นแหล่งประมงที่ใหญ่และมีความสำคัญในภาคใต้ตอนล่าง

จากตารางที่ 4 ซึ่งแสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมและรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคใต้ (2534) จะเห็นว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้ง 4 จังหวัดภาคใต้ อยู่ต่ำกว่า รายได้เฉลี่ยรวมของภาคใต้ จังหวัดนราธิวาสมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคล 19,581 บาท ซึ่งต่ำกว่าของจังหวัดปัตตานีเล็กน้อย (20,714 บาท) เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์มวลรวม จะเห็นว่า จังหวัดสตูลมีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่ำสุดในภาคใต้คือ 5811.9 สำหรับนราธิวาสและปัตตานีนั้น มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจำนวนใกล้เคียงกัน

ตารางที่ 4 แสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมและรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคใต้แยกรายจังหวัด ปี 2534

จังหวัด	ผลิตภัณฑ์มวลรวม (ล้านบาท)	ร้อยละของภาค	รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล (บาท/ปี)
1. ภูเก็ต	15,161.2	7.23	82,398
2. ระนอง	7,074.5	3.38	55,705
3. พังงา	8,007.9	3.82	35,123
4. สุราษฎ์ธานี	25,827.4	12.32	32,447
5. กระบี่	10,007.6	4.78	30,983
6. สงขลา	37,791.2	18.03	32,245
7. ชุมพร	12,811.6	6.11	29,934
8. สตูล	5,811.9	2.78	24,217
9. ตรัง	12,623.7	6.02	22,583
10. ยะลา	9,776.0	4.67	25,392
11. นครศรีธรรมราช	32,024.9	15.28	20,918
12. นราธิวาส	11,963.7	5.71	19,581
13. พัทลุง	8,687.0	4.15	17,550
14. ปัตตานี	11,993.5	5.72	20,714
รวมภาคใต้	209,562.7	100.00	27,376
รวมทั้งประเทศ	2,509,427.0	-	43,405

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การศึกษา

ในส่วนของการศึกษา ประชากรส่วนใหญ่ยังมีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่นิยมเรียนโรงเรียนปอเนาะ หรือปัจจุบันเปลี่ยนชื่อมาเรียกว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยรัฐบาลให้เงิน และเพิ่มเติมวิชาสามัญเข้าบรรจุในหลักสูตร สำหรับ 4 จังหวัดภาคใต้นี้อยู่ในการกำกับดูแลของเขตการศึกษา 2 ซึ่งมีอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ 1 39.78% เมื่อเทียบกับเขตการศึกษาอื่นในภาคใต้ ซึ่งมีอัตราการเรียนต่อมัธยมปีที่ 1 70% ขึ้นไป (ดูตารางที่ 5) แต่เมื่อดูอัตราการเรียนต่อในโรงเรียนสายสามัญและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแล้ว จะพบว่ามีอัตราสูงขึ้นคือ 53.33%

ตารางที่ 5 ร้อยละของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เขต/จังหวัด	ร้อยละของอัตราการเรียนต่อ 2532	2535
เขตการศึกษา 2	30.39	39.78
ยะลา	38.89	47.55
ปัตตานี	29.14	35.51
นราธิวาส	25.40	34.04
สตูล	31.03	48.75
เขตการศึกษา 3	54.01	76.40
สงขลา	55.35	75.56
พัทลุง	54.24	81.01
นครศรีธรรมราช	56.50	78.95
สุราษฎ์ธานี	49.63	71.96
ชุมพร	48.07	71.07
เขตการศึกษา 4	48.98	70.14
ภูเก็ต	84.84	94.72
กระบี่	35.69	57.62
พังงา	47.59	71.12
ระนอง	39.91	62.35
ตรัง	49.60	71.92
รวมภาคใต้	48.52	-
รวมทั้งประเทศ	47.19	67.47

ที่มา : กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ผลการวิเคราะห์อัตราเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2532+2535.

ในปัจจุบัน แม้ว่ายังไม่มีตัวเลขแยกเก็บต่างหากจากทางราชการ เป็นที่เห็นชัด (จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตการศึกษา 2) ว่า จำนวนนักเรียนหญิงในโรงเรียนต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นมาก โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบางโรงเรียนเปิดเฉพาะนักเรียนหญิง ในกรณีที่เรียนรวมกันในห้องเดียวกันจะมีม่านกั้นนักเรียนหญิงและชาย ซึ่งการเพิ่มจำนวนของนักเรียนหญิงนี้ ช่วยในการลดระดับภาวะเจริญพันธุ์ เพราะอายุแรกสมรสจะถูกเลื่อนออกไป จากเดิมที่นิยมแต่งงานก่อนอายุครบ 20 ปี (จากการสัมภาษณ์)

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบร้อยละของประชากรในวัยเรียนที่เข้าเรียนแต่ละระดับการศึกษา

กลุ่มอายุและระดับการศึกษา	ร้อยละของประชากรในวัยเรียนที่เข้าเรียนจำแนกตามกลุ่มอายุ				
จังหวัด	3-2 ปี	8-11 ปี	12-14 ปี	15-17 ปี	18-21 ปี
1. ยะลา	74.74	101.77	72.15	29.46	71.49
2. ปัตตานี	48.81	88.72	34.53	17.47	17.07
3. นราธิวาส	53.01	104.85	40.95	17.65	1.02
4. สตูล	57.52	101.47	58.95	45.79	2.08
5. สงขลา	57.24	108.66	79.31	36.29	22.67
รวม	58.26	108.09	57.18	29.33	22.87

ที่มา : สำนักงานพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2

จะเห็นว่าในช่วงอายุ 8-11 ปี เปอร์เซ็นต์มากที่สุด ลดลงตามจำนวนอายุที่เพิ่มขึ้น สิ่งที่เป็นที่ต้องการในขณะนี้คือ การฝึกอาชีพ ทั้งในโรงเรียนสามัญและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (จากการสัมภาษณ์) ในขณะนี้มีการตั้งสถาบันฝีมือแรงงานแล้วที่จังหวัดสงขลา แต่ปัญหาคือ ขาดแคลนครูผู้ฝึกสอน และรัฐบาลมีนโยบายจะตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานเพิ่มขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประชาชนส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส พูดได้สองภาษา คือ ภาษาไทย และภาษามลายูท้องถิ่น (ยาวี) มีส่วนน้อยที่พูดภาษาไทยไม่ได้ จังหวัดสตูลแม้จะมีประชาชนชาวมุสลิมเกือบร้อยละ 80 ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้ นับเป็นจังหวัดเดียวใน 4 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง ที่มีประชากรพูดไทยได้มากที่สุด

การสาธารณสุข

ในภาพรวมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อเปรียบเทียบกับของประเทศแล้ว บุคลากรทางด้านสาธารณสุขของพื้นที่นี้ มีการขาดแคลนอย่างมาก เช่น ในจังหวัดนราธิวาสและปัตตานี มีจำนวนทันตแพทย์ 1 คน ต่อ ประชากรกว่า 55,000 คน จำนวนแพทย์ 1 คน ต่อประชากร 13,000 คนในจังหวัดปัตตานี พยาบาล 1 คนต่อประชากร 2,000 คน ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งปัจจุบันรัฐกำลังดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อ

แก้ปัญหานี้ สาเหตุประการหนึ่งคือ บุคลากรทางสาธารณสุขเกรงในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ยอมชดใช้ทุน เพื่อจะได้ไม่ต้องลงปฏิบัติการในพื้นที่

ตารางที่ 7 จำนวนบุคลากรสาธารณสุขทั้งภาครัฐและเอกชน : ประชากรใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2537

	แพทย์		ทันตแพทย์		เภสัชกร		พยาบาลวิชาชีพ	
	จำนวน	อัตรา : ประชากร	จำนวน	อัตรา : ประชากร	จำนวน	อัตรา : ประชากร	จำนวน	อัตรา : ประชากร
นราธิวาส	48	1:12,459	10	1:59,802	26	1:23,000	299	1:2,000
สตูล	27	1: 8,771	7	1:33,830	11	1:21,528	158	1:1,499
ปัตตานี	41	1:13,512	10	1:55,400	16	1:34,625	232	1:1,028
ยะลา	80	1: 4,760	18	1:21,155	23	1:16,556	389	1: 979

ที่มา : สำนักงานเลขานุการผู้ตรวจราชการสาธารณสุขเขต 12

โรคที่ยังเป็นอยู่มากใน 14 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง คือ โรคติดเชื้อระบบทางเดินอาหาร โรคขาดวิตามินเอ (บางรายขาดมากถึงกับตาบอด) โรคฟันและเหงือก โรคขาดแคลนอาหาร เช่น จังหวัดยะลามีประชากรขาดไอโอดีนมาก โรคแทรกจากการตั้งครรภ์ และคลอดบุตร (ข้อมูลจากนายแพทย์ อนันต์ สุไลมาน "แนวทางการพัฒนางานสาธารณสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2538) อัตราการตายของแม่ต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน คือ 1.41 จังหวัดปัตตานี 1.21 สำหรับจังหวัดนราธิวาส อัตราตายของทารกต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน คือ 6.4 (ข้อมูลจาก ศอ.บต. 2538)

ภาคผนวก ข

ภาพรวมโครงการพัฒนาและการลงทุนในภาคใต้

ภาคใต้

1. ข้อมูลทั่วไป

- ภาคใต้ประกอบด้วย 14 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานี
- พื้นที่รวม 44.2 ล้านไร่ โดบเป็นพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 17.3 ล้านไร่ (39.2%) ป่าไม้ทั่วไป 7.4 ล้านไร่ (16.7%) และป่าชายเลน 1 ล้านไร่ (2.3%)
- มีประชากรในปี 2534 ประมาณ 7.4 ล้านคน หรือร้อยละ 12.8 ของประชากรทั้งประเทศ
- ผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคในปี 2534 ประมาณ 209,562.7 ล้านบาท หรือร้อยละ 8.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ โดยมีการผลิตในสาขาเกษตรกรรมเป็นหลักประมาณ 32.3% รองลงมา คือ พาณิชยกรรม 21.4% บริการ 11.2% อุตสาหกรรม 5.4% เหมืองแร่ 2.35% และอื่น ๆ อีก 27.4%
- รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคใต้ในปี 2534 ประมาณ 27,376 บาท

2. นโยบายของรัฐที่สนับสนุนการพัฒนาภาคใต้

1. โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southern Seaboard) ประกอบด้วย 5 จังหวัด คือ สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ และนครศรีธรรมราช มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 32,254 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 6.3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีประชากรรวมกัน 2.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 5.1 ของประชากรทั้งประเทศ ลักษณะของโครงการมีการจัดทำสะพานเศรษฐกิจ (Land Bridge) เพื่อเชื่อมชายฝั่งตะวันตก (จ. กระบี่) กับชายฝั่งตะวันออก (อ.ขนอม จ.นครศรีธรรมราช) ประกอบด้วยระบบการขนส่งหลายรูปแบบ

(Multimodal Transport) ได้แก่ ระบบโครงข่ายเชื่อมโยงด้วยทางถนน ทางรถไฟ และท่อน้ำมัน ตลอดจนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันก๊าซ การขนส่งทางทะเล อุตสาหกรรมแปรรูปเกษตรกรรม นอกจากนี้เน้นการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคดังนี้

- จังหวัดสุราษฎร์ธานีพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยว และศูนย์กลางอุตสาหกรรมเบาที่ใช้วัตถุดิบภายในภาค เช่น อุตสาหกรรมแปรรูปน้ำมันปาล์ม ยางพารา สัตว์น้ำ ห้องเย็น และการลงทุนด้านการท่องเที่ยว ในส่วนแผนงานของรัฐ ประกอบด้วย การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม การปรับปรุงคุณภาพสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ให้ได้มาตรฐานสากล เช่น ถนน ท่าเรือ ไฟฟ้า ประปา และยกระดับสนามบินของสุราษฎร์ธานีให้เป็นสนามบินนานาชาติ

- จังหวัดภูเก็ต เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติด้านการท่องเที่ยวมีสนามบินนานาชาติ มีทรัพยากรธรรมชาติและทิวทัศน์ที่สวยงามทำให้มีศักยภาพที่จะดึงดูดผู้มีความรู้ ความชำนาญ และนักลงทุนต่างประเทศ จากข้อได้เปรียบดังกล่าว ภูเก็ตจึงเหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งของศูนย์การวิจัยและพัฒนา เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคใต้

- จังหวัดกระบี่ มีแนวทางการพัฒนาเพื่อรองรับความเจริญทางการค้าและอุตสาหกรรมกับประเทศซีกตะวันตกของไทย ซึ่งมีโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก นิคมอุตสาหกรรม และชุมชนเมืองใหม่ เพื่อสามารถรองรับการพัฒนาดังกล่าว รวมทั้งพัฒนาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวระดับนานาชาติ โดยเชื่อมโยงกับจังหวัดพังงาที่จะเป็นฐานรองรับการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมในอนาคต

- จังหวัดนครศรีธรรมราช จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นเส้นทางขนส่งสำหรับท่าเรือน้ำลึกแห่งใหม่ ด้านฝั่งทะเลตะวันออก ที่ อ.ขนอม ซึ่งมีโครงข่ายถนนเชื่อมกับฝั่งตะวันตกที่ท่าเรือน้ำลึกจังหวัดกระบี่ จะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องในพื้นที่ตอนในของท่าเรือน้ำลึกขนอม ได้แก่ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ ศูนย์ขนถ่ายสินค้า เป็นต้น

ภายใต้โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ จะทำให้ภูมิภาคนี้เป็นศูนย์กลางการขนส่งนานาชาติที่มีศักยภาพอย่างแท้จริงในการดึงดูดการขนส่งและการค้าระหว่างประเทศ

2. โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ 3 ฝ่าย อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย มีพื้นที่โครงการประมาณ 20,000 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 5 จังหวัด ได้แก่ สงขลา ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล มีประชากรประมาณ 2.8 ล้านคน แรงงานประมาณ 1.5 ล้านคน โครงการนี้มีแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ สร้างถนนเส้นสตูล-สงขลา เชื่อมโยงระหว่างท่าเรือสงขลากับท่าเรือที่จังหวัดสตูลจะทำให้เกิดสะพานเศรษฐกิจตอนล่างเชื่อมโยงทะเลอันดามันกับอ่าวไทย มีแผนพัฒนานิคมอุตสาหกรรมที่จังหวัดสงขลาและที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และสตูล รวมทั้งพัฒนาเขตการค้าเสรีตามจุดผ่านแดนที่ด่านสะเดา (สงขลา)

เบตง (ยะลา) และสุไหงโกลก (นราธิวาส) ถือได้ว่าเป็นโครงการความร่วมมือในอนุภูมิภาค ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนระหว่างภาคใต้ตอนล่างกับประเทศเพื่อนบ้าน

3. ความพร้อมด้านบริการพื้นฐาน

- **โครงข่ายคมนาคมขนส่ง**

ถนน เส้นทางถนนสายหลักในภาคใต้เป็นถนนขนาด 2 ช่องทาง มีการพัฒนาเส้นทางสายหลักเชื่อมระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ได้ครบสมบูรณ์แล้ว ปัจจุบันมีโครงการขยายถนนสายหลักเป็น 4 ช่องทาง เชื่อมโยงแนวเหนือใต้ระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้

รถไฟ มีเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ สู่ภาคใต้ผ่านจังหวัดต่าง ๆ คือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา และนราธิวาส

สนามบิน มีสนามบินพาณิชย์ 4 จังหวัด คือ สุราษฎร์ธานี ตรัง ปัตตานี และนราธิวาส และสนามบินนานาชาติ 2 จังหวัด คือ ภูเก็ต และสงขลา ปัจจุบันกำลังดำเนินการปรับปรุงขยายสนามบินเดิมที่มีอยู่ และมีโครงการสร้างสนามบินใหม่ที่ ชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช และกระบี่

ท่าเรือ มีท่าเรือน้ำลึก 2 แห่ง คือ ท่าเรือน้ำลึก สงขลา ทางชายฝั่งตะวันออก และท่าเรือน้ำลึกภูเก็ต ชายฝั่งตะวันตก ปัจจุบันการใช้บริการขนถ่ายสินค้าของท่าเรือ 2 แห่งนี้ ยังไม่หนาแน่นเท่าที่ควร จะใช้เพื่อการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีท่าเรืออื่น ๆ ได้แก่ ท่าเรือกันตัง (ตรัง) ท่าเรือปัตตานี ท่าเรือกระบี่ และท่าเรือสุราษฎร์ธานี

- **ระบบสาธารณูปโภค**

ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับ ปัจจุบันมีการดำเนินโครงการขยายเลขหมายโทรศัพท์ในภูมิภาค และรัฐมีแผนงานปรับปรุงขยายระบบไฟฟ้าและประปาให้เพียงพอกับความต้องการในพื้นที่ภาคใต้เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนและอุตสาหกรรม

นิคมอุตสาหกรรม มีนิคมอุตสาหกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมสงขลา-ฉลุง และยังมีนิคมอุตสาหกรรมอีก 8 แห่ง ที่อยู่ในระหว่างการศึกษาความเป็นไปได้ ได้แก่ที่ กระบี่ นครศรีธรรมราช สตูล สุราษฎร์ธานี ปัตตานี ตรัง ยะลา และนราธิวาส

4. จุดเด่นของภาคใต้

- มีทรัพยากรแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ดีบุก ยิปซั่ม ลกไนท์ ฟลูออไรท์ วุลเฟรม
- มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามติดอันดับโลก แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน ประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณี
- มีโอกาสขยายฐานการผลิตสู่อุตสาหกรรมใหม่มากขึ้น เนื่องจากนโยบายการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ และโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ 3 ฝ่าย (อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย)
- ทรัพยากรการเกษตรอุดมสมบูรณ์ โดยมีพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ยางพารา ข้าว ปาล์มน้ำมัน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกเป็น 9.5 3.2 และ 0.9 ล้านไร ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีไม้ผลที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของภาค ได้แก่ เงาะ ทุเรียน ลองกอง ด้านการประมง มีมูลค่าสัตว์น้ำที่นำขึ้น ณ ท่าเทียบเรือประมงขององค์การสะพานปลาของภาคใต้ในปี 2535 ถึง 5,500 ล้านบาท
- ชายทะเลทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะเลี้ยงชายฝั่งและการประมง
- มีสถาบันการศึกษาทั้ง มหาวิทยาลัย วิทยาลัย อาชีวศึกษา และสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และผลิตบุคลากรเข้าสู่ตลาดแรงงานได้เพียงพอ
- ทุกจังหวัดในภาคใต้จัดอยู่ในเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 3 ซึ่งได้รับสิทธิประโยชน์ด้านภาษีจากรัฐบาลมากที่สุด

5. ลู่ทางการลงทุนของภาคใต้

- อุตสาหกรรมแปรรูป
  - กสิกรรม

    แปรรูปจากยางพารา : กระบี่ ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส พังงา ยะลา สงขลา สุราษฎร์ธานี พัทลุง ระนอง สตูล

    แปรรูปปาล์ม : กระบี่ ตรัง พังงา ยะลา สงขลา สตูล

    กระเทาะเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ : ระนอง นราธิวาส

    ผลไม้กระป๋อง : ชุมพร นราธิวาส พัทลุง ยะลา

- ประมง

  อาหารทะเลกระป๋อง/แช่เย็นและห้องเย็น : ชุมพร นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ระนอง สงขลา สุราษฎร์ธานี สตูล

- ปศุสัตว์

  นมสด/นมคืนรูป : ตรัง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช

  โรงฆ่าสัตว์ : ปัตตานี พัทลุง

- ด้านอุตสาหกรรม

  ต่อตัวถังรถยนต์ : ยะลา สงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี

  เซรามิค : นครศรีธรรมราช ระนอง สงขลา

  อีเลคทรอนิคส์ : ตรัง นครศรีธรรมราช ระนอง สงขลา สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

  พลาสติค : พังงา นครศรีธรรมราช ระนอง

  งานบริการโลหะ : ตรัง พังงา ยะลา ระนอง

  ยิปซั่ม : นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี

  อู่ซ่อมเรือ : ปัตตานี ภูเก็ต ระนอง

  ปูนซิเมนต์ : ระนอง

  เสื้อผ้าสำเร็จรูป : นครศรีธรรมราช พัทลุง สุราษฎร์ธานี

  ปุ๋ยเคมี : พังงา

- ด้านเกษตรกรรม

  ปศุสัตว์ : กระบี่ ปัตตานี พังงา พัทลุง สงขลา ยะลา

  เพาะเลี้ยงชายฝั่ง/ประมง : กระบี่ ปัตตานี พังงา สุราษฎร์ธานี สตูล ตรัง

  กสิกรรม/สวนผักผลไม้ : พังงา พัทลุง ชุมพร ยะลา กระบี่ สตูล นราธิวาส

- ด้านการท่องเที่ยวและบริการ

  โรงแรม/ที่พักอาศัย : กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช ปัตตานี ระนอง สุราษฎร์ธานี

  บ้านและสวน : ภูเก็ต

  หัตถอุตสาหกรรม/สินค้าที่ระลึก : ปัตตานี ภูเก็ต ยะลา สุราษฎร์ธานี กระบี่ พัทลุง

  ศูนย์ประชุม : ภูเก็ต สงขลา ยะลา

  โรงเรียนนานาชาติ/สถาบันการศึกษา : สงขลา ภูเก็ต

  ศูนย์การค้า : ยะลา สตูล สุราษฎร์ธานี

  โรงพยาบาลเอกชน : กระบี่ ระนอง สตูล

  ธุรกิจนำเที่ยว : ยะลา ปัตตานี ชุมพร ภูเก็ต ระนอง สงขลา กระบี่ ตรัง

  เรือโดยสารท่องเที่ยว : กระบี่ ภูเก็ต ปัตตานี สตูล

ที่มา: สรุปสาระสำคัญแผนลงทุนจังหวัด, พฤศจิกายน 2537

ภาคผนวก ค

หลักการอิสลาม

1. หลักการอิสลาม

หลักการของอิสลามแบ่งเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ 2 ประการคือ

1. หลักการศรัทธา เรียกว่า รุกนอีมาน คือหลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องศรัทธายึดมั่น

2. หลักการปฏิบัติ เรียกว่า รุกนอิสลาม คือหลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม

นอกจากหลักการสำคัญสองประการดังกล่าว ก็มีหลักอิฮฺซานอีกด้วย อิฮฺซานเป็นหลักการที่เกี่ยวกับจริยธรรมอิสลาม และคุณธรรม

1.1 หลักการศรัทธา

ความศรัทธาของชาวมุสลิมมีชื่อเฉพาะเป็นภาษาอาหรับว่า อีมาน ในอัลกุรอานแล้วคำว่า "อีมาน" มีที่ใช้สองความหมาย ความหมายที่หนึ่งคือ การเพียงแต่กล่าวว่าเชื่อในอัลลอฮฺและท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อล ฯ ดังปรากฏในอัลกุรอาน ซูเราะฮฺ อันนิซะอฺ อายะฮฺที่ 36 ความว่า "... จงศรัทธาในอัลลอฮฺและรซูลของพระองค์"

ส่วนความหมายที่สอง คือการกล่าวคำซึ่งประกอบด้วยการยินยอมของจิตใจเป็นการกล่าวด้วยความรู้ความเชื่อมั่นแล้ว และมีศรัทธาโดยแท้จริง ไม่มีความระแวงสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น ดังอัลกุรอาน ซูเราะฮฺ อัลหะดีด อายะฮฺที่ 19 กล่าวว่า "... และบรรดาผู้ศรัทธาในอัลลอฮฺและรซูลเหล่านี้ของพระองค์คือ ผู้สัตย์จริงโดยแท้" ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอีมานหมายถึงการที่จิตใจยอมรับในอัลลอฮฺและรซูลของพระองค์อย่างแน่นแฟ้น และมั่นคงปราศจากความระแวงสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานที่กล่าวแล้ว ข้อ

นี้นับว่าสำคัญมาก นักปกครองศาสนิกชนอื่นไม่ควรที่กล่าวถึงอย่างดูถูก เช่น ในอดีตมีรัฐมนตรีท่านหนึ่งกล่าวว่า "ต่อให้มีสิบองค์อัลลอฮฺก็ช่วยไม่ได้" ผลก็ทำให้ชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ เดินขบวนประท้วง

อบูฮุรอยเราะฮฺ ได้รายงานจากท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ว่า ท่านรซูลได้กล่าวว่า "ความศรัทธานั้นมีมากกว่า 70 หรือ 60 สาขา ที่ประเสริฐยิ่งคือที่กล่าวว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ และที่ต่ำต้อยยิ่งคือการเอาเครื่องกีดขวางออกจากทาง และความละอายต่อบาปก็เป็นสาขาหนึ่งของความศรัทธา

1. ความศรัทธาในอัลลอฮฺ

ชาวมุสลิมทุกคนเชื่อว่าอัลลอฮฺมีจริงดังข้อความในอัลกุรอาน ซูเราะฮฺ อาลิอิมรอน อายะฮฺที่ 62 ว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดเที่ยงแท้ นอกจากอัลลอฮฺ" อัลลอฮฺเป็นพระเจ้าสูงสุดแต่ผู้เดียว ไม่มีผู้ใดเคียงคู่เท่ากับพระองค์ไม่มีใครร่วมกิจการต่าง ๆ กับพระองค์

ชาวมุสลิมเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺองค์เดียว ไม่เคารพบูชาต้นไม้ รูปปั้น เทวดา ไม่เคารพบูชาธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ดวงอาทิตย์ เพราะถือว่าเป็นการตั้งภาคีกับอัลลอฮฺทั้งสิ้น ทั้งนี้รวมถึงการใส่ตะกรุดหรือยันต์ เครื่องอาซีมัต

2. ความศรัทธาในมลาอีกะฮฺ

ชาวมุสลิมเชื่อว่า มลาอิกะฮฺมีจริง ดังบัญญัติในอัลกุรอาน "...ทุกผู้คนก็ได้มีการศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ต่อบรรดามลาอีกะฮฺของพระองค์..."

มลาอีกะฮฺเป็นบ่าวของอัลลอฮฺประเภทหนึ่งเป็นผู้ที่มีเกียรติยิ่ง บำเพ็ญแต่ความดีอย่างเดียว ไม่กระทำความชั่วเลย วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับมลาอีกะฮฺอีกว่า เขาคือกำลังพลทั้งหลายที่ถูกบัญชาให้ปฏิบัติภาระหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

3. ความศรัทธาในบรรดานบีและรซูลของอัลลอฮฺ

มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาว่าบรรดานบีและรซูลของอัลลอฮฺมีจริง ดังที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอาน ซูเราะฮฺอันนิซะอฺ อายะฮฺที่ 36 ว่า "ผู้มีศรัทธา คือ บรรดาที่ศรัทธาในอัลลอฮฺและรซูลของพระองค์..." อัลลอฮฺเป็นผู้เลือกนบีหรือรซูลในแต่ละยุคและแต่ละสมัย เพื่อให้เป็นผู้ปฏิบัติและเผยแผ่แนวทางของอัลลอฮฺให้มนุษยชาติเพื่อที่จะให้มนุษยชาติปฏิบัติถูกต้อง และมีความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ผลของการตอบแทนทั้งโลกนี้และโลกหน้า (อาคิเราะฮฺ) อัลลอฮฺส่งนบีและรซูลเพื่อเตือนมนุษย์ให้ปฏิบัติแต่ความดี

4. ความศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮฺ

คัมภีร์อัลลอฮฺ หมายถึง สาส์น (Message) ซึ่งนบีหรือรซูลได้รับการดลใจ (วาฮี) จากอัลลอฮฺ เพื่อเป็นทางนำสำหรับประชาชาติ คัมภีร์เป็นสาส์นสำหรับการแนะนำที่ถูกต้องแก่มวลมนุษย์ คัมภีร์จะเป็นที่มาของทางนำอันถาวรสืบไป อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้าย

5. ความศรัทธาในวันอาคิเราะฮฺหรือวันอวสานของโลก

ชาวมุสลิมเชื่อในวันอวสานของโลกนี้และเชื่อในชีวิตของโลกหน้า ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน ดังต่อไปนี้ "และชีวิตแห่งโลกนี้มิใช่อื่นใด เว้นแต่เป็นการเล่นและการบันเทิง และแท้จริง สถานในโลกห้านั้นแน่นอนคือชีวิต" ชีวิตในโลกนี้ กับ ชีวิตในโลกหน้า มีความเกี่ยวพันกันดังอัลกุรอานแจ้งว่าสำหรับคนทำดีได้รับสวนสวรรค์สองแห่ง (ซูเราะฮฺ อัรเราะหฺมาน : 46) หมายถึง ความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า

6. ความศรัทธาต่อกำหนดสภาวะการณ์โดยอัลลอฮฺ

นอกจากความศรัทธาในอัลลอฮฺ มลาอีกะฮฺ คัมภีร์ นบีหรือรซูล และวันอาคิเราะฮฺแล้ว ชาวมุสลิมยังมีความศรัทธาในการกำหนดสภาวะต่าง ๆ ของอัลลอฮฺ ซึ่งชาวมุสลิมเรียกกันว่า กอฎอและกอดัร

จริงอยู่อัลลอฮฺให้ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญาอิสระ ในการพินิจพิจารณาเลือกแนวทางกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การเลือกก็ต้องเลือกทำในแนวทางของอัลลอฮฺเท่านั้นจึงถือว่าถูกต้อง จะเลือกตามถูกต้องของสังคมเป็นกฎเกณฑ์ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น มนุษย์ต้องการเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวย ตามกฎเกณฑ์ของอัลลอฮฺแล้วคนนั้นจะทำการละหมาดหรือขอพรต่ออัลลอฮฺแต่เพียงอย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยไม่ได้ มนุษย์ต้องคิดค้นวางแผน ลงทุน หาตลาด มีการกระทำด้วยความรอบคอบ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม กระทำด้วยความฉลาดบริสุทธิ์ใจ จึงจะประสบความสำเร็จได้ และถือว่าเป็นผลสำเร็จตามแนวทางของอัลลอฮฺ แต่หากมนุษย์นั้นใช้กลอุบายในทางที่ไม่ชอบ ใช้วิธีการทุจริตคดโกง เอาเปรียบลูกค้า เพื่อความร่ำรวยซึ่งขัดแย้งกับแนวทางของอัลลอฮฺแล้ว จะได้รับการลงโทษอย่างสาสมจากอัลลอฮฺ

1.2 หลักการปฏิบัติ

1. การปฏิญาณตน

มุสลิมทุกคนต้องปฏิญาณตนว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ และมุฮัมมัสเป็นรซูลของอัลลอฮฺ" หลักการนี้มีความสำคัญมากเพราะแสดงว่า ผู้กล่าวปฏิเสธพระเจ้าอื่น ๆ ทั้งหลายนอกจากอัลลอฮฺ ยืนยันในอัลลอฮฺองค์เดียว จึงต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของอัลลอฮฺทุกด้านและเมื่อยอมรับนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ เป็นรซูลของอัลลอฮฺ ก็ต้องปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านศาสดา

2. การละหมาด

การละหมาดเป็นการกราบไหว้พระเจ้า มีทั้งที่บังคับและไม่บังคับ ที่บังคับนั้นต้องละหมาดวันละ 5 เวลา คือ

1. ละหมาดศุบหฺ กำหนดเวลาละหมาดตั้งแต่แสงอรุณขึ้น (ประมาณ 5.00 น.) จนกระทั่งตะวันขึ้น
2. ละหมาดดุฮฺริ กำหนดเวลาตั้งแต่ดวงอาทิตย์เริ่มคล้อยจนถึงเงาของสิ่งหนึ่งเท่าตัวของมัน ประมาณเวลา 12.10-15.30 น.
3. ละหมาดอัสริ กำหนดเวลาตั้งแต่สิ้นสุดดุฮฺริ จนถึงเวลาดวงอาทิตย์ตก เริ่มประมาณเวลา 15.30 น.
4. ละหมาดมัฆริบ กำหนดเวลาตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกจนถึงแสงอาทิตย์บนท้องฟ้าหายไป ประมาณเวลา 18.20 น.
5. ละหมาดอิชาอฺ กำหนดเวลาละหมาดตั้งแต่สิ้นเวลามัฆริบจนถึงแสงเงินแสงทองขึ้น (วันใหม่) ประมาณ 5.00 น.

นอกจากนี้แล้วละหมาดวันศุกร์ต้องไปละหมาดที่มัสยิดทุกสัปดาห์ เป็นการละหมาดแทนละหมาดดุฮฺริ นับว่าเป็นวันที่อัลลอฮฺเป็นผู้นัดพบให้มุสลิมได้พบกัน ปรึกษาหารือกันหรือบอกข่าวคราวกัน และฟังการบรรยายธรรมคุฏบะฮฺเป็นประจำสัปดาห์

3. การถือศีลอด

เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง มุสลิมที่มีความสามารถและบรรลุศาสนภาวะต้องปฏิบัติละเว้นการกิน การดื่มน้ำ การร่วมประเวณีตั้งแต่รุ่งอรุณจนถึงตะวันตกดิน โดยมีเจตนากระทำเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่ออัลลอฮฺ การถือศีลอดจะถือในเดือนรอมฎอน (เดือนที่ 9 ทางจันทรคติ)

4. ซะกาต

อิสลามมิได้จำกัดเรื่องละหมาด การถือศีลอดเท่านั้น แต่อิสลามยังคำนึงถึงช่องว่างระหว่างคนจน-คนรวย ดังนั้นอิสลามจึงบัญญัติให้คนรวยต้องจ่ายสิ่งของแก่บุคคลผู้พึงได้รับเมื่อครบรอบปี การจ่ายสิ่งของนั้นเรียกว่า ซะกาต บุคคลที่มีสิทธิได้รับก็มี 8 ประเภท คือ

1. คนอนาถา คือผู้ที่มีความเป็นอยู่แร้นแค้นไม่มีทรัพย์สินใด ๆ
2. คนขัดสน คือผู้ที่หาได้ไม่พอใช้ เช่น กรรมกรที่หาเช้ากินค่ำ
3. เจ้าหน้าที่รวบรวมการจ่ายซะกาต เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐในการนี้
4. ผู้ที่ควรแก่การปลอบใจ เช่น ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ที่ยากจน
5. ใช้ซะกาตเพื่อไถ่ทาสหรือเชลยให้เป็นอิสระ
6. ใช้ในการปลดเปลื้องหนี้สินของผู้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ซึ่งเป็นหนี้จากการประกอบสัมมาอาชีพ
7. ใช้ในแนวทางอัลลอฮฺ เช่น บริจาคเพื่อสร้างโรงเรียน มัสยิด โรงพยาบาล
8. ให้แก่ผู้เดินทางที่มีความจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ

สำหรับทรัพย์สินที่ต้องจ่ายซะกาตได้แก่

1. ปศุสัตว์ เช่น อูฐ วัว ควาย แพะ แกะ
2. ทรัพย์สินที่ใช้เพื่อการแลกเปลี่ยน เช่น เงินทอง
3. สิ่งเพาะปลูกที่ใช้เป็นอาหาร เช่น ข้าว ข้าวโพด
4. ผลไม้
5. สินค้า
6. ทรัพย์สินที่ขุดจากดิน

อัตราการจ่ายนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของทรัพย์สินตั้งแต่ 2.5% ถึง 20%

5. หัจญ์

หัจญ์เป็นการเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ บัยตุลลอฮฺ ประเทศซาอุดิอาระเบียเป็นหลักการข้อที่ 5 ของหลักการอิสลาม หลักการข้อนี้มิได้บังคับให้ไปทุกคน คนที่จะไปหัจญ์ต้องมีความสามารถด้านการเงิน ด้านสุขภาพ สุขภาพสมบูรณ์ดี และเส้นทางการเดินก็ปลอดภัยจึงสามารถไปทำหัจญ์ได้ มิใช่ขายที่ดินขายสวน จนไม่มีอะไรเหลือเพื่อจะไปหัจญ์อย่างนี้ไม่ถูกต้อง

ภาคผนวก ง

เงินฝากวาดีอะฮฺ มฎูอรอบะฮฺ คืออะไร?

สหกรณ์ออมทรัพย์อิบนูอัฟฟาน จำกัด

บริการรับฝากเงิน 2 ประเภทใหญ่

ฝากเงินประเภทวาดีอะฮฺ

หมายถึง สหกรณ์จะรับฝากเงินผู้ฝาก โดยไม่จำกัดจำนวนและระยะเวลาในการฝาก สามารถถอนได้ทุกเวลาและผู้ฝากยินยอมให้สหกรณ์นำเงินส่วนนั้นไปลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ ของสหกรณ์ส่วนผลกำไรที่ได้จากการลงทุนเป็นสิทธิของสหกรณ์ที่จะปันผลกำไร และสหกรณ์จะรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียวในทรัพย์สินของผู้ฝากหากเกิดการขาดทุน

ลักษณะของการฝากวาดีอะฮฺ

1. สหกรณ์จะขออนุญาตใช้เงินของผู้ฝาก
2. ผู้ฝากสามารถฝากและถอนได้ตลอดเวลาทำการ
3. ผลกำไรที่ได้จากการที่สหกรณ์นำเงินไปลงทุนเป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ อย่างไรก็ตาม สหกรณ์อาจจะให้ผลตอบแทนแก่ผู้ฝากบ้างตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของสหกรณ์

วิธีการฝากเงินประเภทวาดีอะฮฺ

1. ยื่นคำร้องขอเปิดบัญชีเงินฝากวาดีอะฮฺ
2. ฝากได้ตั้งแต่ 100 บาทขึ้นไป
3. เงินฝากทุกประเภทที่ยอดเงินไม่ถึง 10,000 บาท จะถือเป็นฝากวาดีอะฮฺ
4. เงินฝากมูฎอรอบะฮฺที่มีการปฏิบัติผิดเงื่อนไขในการฝาก/ถอน สหกรณ์จะถือว่าเป็นการฝากวาดีอะฮฺ

ฝากเงินประเภทมุฎอรอบะฮฺ

หมายถึง ผู้ฝากเงินมาร่วมลงทุนกับสหกรณ์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยจะต้องมีการระบุในสัญญาถึงจำนวนเงินที่มาลงทุน ระยะในการลงทุนและอัตราการแบ่งกำไรที่แน่นอนและผู้ฝากจะต้องร่วมรับผิดชอบในกิจการที่ลงทุนไม่ว่าจะได้กำไรหรือขาดทุน

ลักษณะการฝากมุฎอรอบะฮฺ

1. มีการทำสัญญาร่วมลงทุน รวมทั้งกำหนดระยะเวลาฝากระหว่างสหกรณ์กับผู้ฝาก
2. ผู้ฝากจะไม่ถอนเงินฝากจนกว่าจะครบสัญญาการฝาก
3. ผู้ฝากและสหกรณ์จะต้องร่วมรับผิดชอบในผลกำไรและขาดทุนจากการลงทุน

วิธีการฝากเงินมุฎอรอบะฮฺ

1. ยื่นคำร้องขอเปิดบัญชีเงินฝากประเภทมุฎอรอบะฮฺ
2. กำหนดประเภทและระยะเวลาในการฝาก
3. ฝากได้ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป
4. อะกัด เปล่งวาจากล่าวการฝากมุฎอรอบะฮฺระหว่างผู้ฝากกับพนักงานสหกรณ์

การถอนเงินฝากมุฎอรอบะฮฺ

1. ผู้ฝากสามารถถอนได้เมื่อกำหนดระยะเวลาการฝาก
2. กรณีผู้ฝากมีความประสงค์จะถอนก่อนกำหนด สหกรณ์จะถือว่าการฝากเงินประเภทนี้เป็นเงินฝากวาดีอะฮฺทันที

อัตราการปันผลมุฎอรอบะฮฺ

- ฝากระยะเวลา 3 เดือน อัตราการแบ่งกำไร
  40 : 60 (ผู้ฝาก/สหกรณ์)
- ฝากระยะเวลา 6 อัตราการแบ่งกำไร
  55 : 45 (ผู้ฝาก/สหกรณ์)
- ฝากระยะเวลา 9 อัตราการแบ่งกำไร
  65 : 35 (ผู้ฝาก/สหกรณ์)
- ฝากระยะเวลา 12 อัตราการแบ่งกำไร
  70 : 30 (ผู้ฝาก/สหกรณ์)

> **บุคคลได้รับซะกาด 8 ประเภท**
>
> อันที่จริง ท่านทั้งหลายย่อมเป็นสิทธิของบรรดาผู้อนาถา, บรรดาผู้ยากไร้, บรรดาเจ้าหน้าที่จัดการทานนั้น, และบรรดาผู้ (เพิ่งเข้านับถืออิสลาม) ซึ่งจะต้องประสานหัวใจไว้, และใน (การไถ่ตัว) ทาส (ให้เป็นอิสระ), ในบรรดาผู้เป็นหนี้, และใน (ผู้ที่เสียสละชีวิตไป) ในแนวทางของอัลเลาะฮฺ, และคนเดินทาง, เป็นข้อบัญญัติจากอัลเลาะฮฺ และอัลเลาฮฺทรงรอบรู้ยิ่ง อีกทั้งทรงปรีชาญาณยิ่ง
>
> (อัตเตาบะฮฺ 60)

กำหนดระยะเวลาการปันผล

เงินฝากมุฎอรอบะฮฺ สหกรณ์จะแบ่งปันผลกับผู้ฝากทุก ๆ 3 เดือน

- ปันผลงวดที่ 1 วันที่ 10 เมษายน
- ปันผลงวดที่ 2 วันที่ 10 กรกฎาคม
- ปันผลงวดที่ 3 วันที่ 10 ตุลาคม
- ปันผลงวดที่ 4 วันที่ 10 มกราคม

บรรดาผู้กินดอกเบี้ย พวกเขาจะวันอาคิเราะ (ฟื้นขึ้นจากสุสานในวันชาติหน้าได้อย่างท่าทางปกติ) นอกจาก (พวกเขาจะยืนขึ้นมาในท่าที) ประดุจดังผู้ที่มารร้ายสิงสู่เนื่องจากความวิกลจริตนั่นเป็นเพราะพวกเขากล่าวว่า "อันที่จริงการค้าขายก็เหมือนกับการดอกเบี้ยนั่นเอง" และอัลเลาะฮฺทรงอนุมัติการค้าขาย แต่ทรงห้ามการดอกเบี้ย

ดังนั้น ผู้ใดที่ได้รับคำเตือนจากองค์อภิบาลของเขา แล้วเขาก็ยุติ (การรับดอกเบี้ย) แน่นอนสิ่ง (ดอกเบี้ย) ที่ล่วงเลยไปแล้วนั้นก็เป็นของเขา (ไม่ต้องย้อนหลัง) และการงานของเขาก็มอบแด่อัลเลาะฮฺ (สุดแต่พระองค์จะจัดการ) และผู้ใดย้อนกลับ (ไปสู่ธุรกิจดอกเบี้ยอีก) แน่นอนพวกเขาเป็นชาวนรก พวกเขาต้องเข้าอยู่ในนั้นโดยนิรันดร

(อัลบากอเราะฮฺ 275)

สหกรณ์ออมทรัพย์อิบนูอัฟฟาน จำกัด
179/4 ถนนยะรัง ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี 94000
(073) 332070, 441017, 334764